कविकल्पद्रुमः ।

महामहोपाध्याय श्रीवोपदेव गोस्वामी

विरचितोधातुग्रन्थः

परिभाषाटीका समेतः

गवर्णमेण्ट संस्कृत विद्यालयाध्यापक

श्रीतारानाथ तर्कवाचस्पति भट्टाचार्य्येण

संस्कृतः ।

KAVIKALPADRUMA

By

Vopadeva Goswami

Edited by

TARANATHA TARKAVACHASPATI.

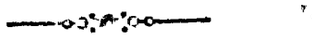
PROFESSOR OF GRAMMAR GOOT: SANSCRIT COLLEGE.

CALCATTA.

Printed at the Ganesha Press.

1872.

कविकल्पद्रुमः ।

शब्दाकरकरग्राममर्थमण्डलमण्डलम् ।
ज्ञानात्मानमनाद्यन्तमादित्यं तमुपास्महे ॥

श्रीबोपदेवो धातुपाठं चिकीर्षुः प्रारिप्सितसमाप्तये शिष्टाचारप्राप्तं मङ्गलमाचरति शब्दाकरेत्यादि । तं प्रसिद्धमादित्यम् उपास्महे सेवामहे वयमितिशेषः । तच्छब्दोऽत्र प्रसिद्धार्थकत्वात् यच्छब्दं नापेक्षते तथाच "त केशपाशं प्रसमीक्ष्य कुर्युर्बालप्रियत्वं शिथिलं चमर्य्य" इति कालिदासः । ग्रन्थोत्कर्षख्यापनायादित्यस्य ग्रन्थस्वरूपतां प्रतिपादयन् विशेषणान्याह शब्दाकरेत्यादि । शब्दानामाकरा उत्पत्तिस्थानानि धातवइति यावत् तएव करग्रामः किरणसमूहो यस्य तम् अर्थानां मण्डलं समूहोमण्डलं यस्य तम् । तथाच "स्यान्मण्डलं द्वादशराजके च देशे समूहे ऽपि च चक्रवाड़" इति विश्वप्रकाशः । ज्ञानमात्मा यस्य तं न विद्येते आद्यन्तौ यस्य तं नित्यमित्यर्थः । पक्षे तं प्रसिद्धं पूर्व्वतरधातुग्रन्थम् उपास्महे आदित्यं सूर्य्यमिव इति लुप्तोपमा । "अयमुदयति मुद्राभञ्जनः पश्चिमोऽद्रा" मित्यादिवदसाधारणविशेषणैर्विशेष्योपस्थिति र्भवतीति तादृशविशेषणान्याह शब्दाकरेत्यादि । शब्दाकराः करग्राम इव यस्य तम् अर्थमण्डलं मण्डलमिव यस्य तम्

उभयत्र लुप्तोपमा । ज्ञानात्मानमिति ज्ञायते अनेनेति ज्ञानं ज्ञानसाधनं तदेव आत्मा यस्य तम् अनाद्यन्तमिति वेदाङ्ग्त्वान्नित्यमित्यर्थः ।

इन्द्रश्चन्द्रः काशकृत्स्नापिशली शाकटायनः ।
पाणिन्यमरजैनेन्द्रा जयन्त्यष्टादिशाब्दिकाः ॥

सर्व्वेषां प्रवृत्त्यर्थम् आदिशाब्दिकानां मतमालोक्य क्रियत, इति वक्तव्ये आदौ जयशब्दपूर्व्वकं तन्त्रामानि संगृह्णाति "जेस्तुबन्धोस्तिवन्ती" इतिवक्तव्यादन्तुस्थाने अन्तिः जययुक्ताभवन्तु इत्यर्थः ।

मतानि तेषामालोक्य सर्व्वसाधारणः स्फुटः ।
धातुपाठः स्वदाद्यायक्रमादन्तादिमक्रमः ।
कविकल्पद्रुमो नाम पद्यैर्निष्पाद्यतेऽत्र च ।
धातवः पठिताः पाठमूलोकागमस्थिताः ।

अथ ग्रन्थस्वरूपं निरूपयति मतानीति । तेषामष्टानां मतानि ग्रन्थानालोक्य पद्यैः श्लोकैः कविकल्पद्रुमोनाम धातुपाठो निष्पाद्यते क्रियते मयेति यावत् । सर्व्वेषां प्रवृत्तये विशेषणान्याह सर्व्वसाधारण इत्यादि । सर्व्वेषां साधारणः समानः सर्व्वसम्मतत्वात् । सर्व्वशब्दस्त्विह बहुवादिपरः तेन क्षज क्षतावित्यादीनां केनचिदमन्यमानानामपि बहुवादिसम्मतत्वादिहोपन्यासः कुङ् गत्यामित्यादीनाञ्च केनचिन्मन्यमानानामपि बहु वाद्यसम्मतत्वाद्वर्জ্জनमिति । स्फुटोव्यक्तः । धातवः पठ्यन्तेऽस्मिन्निति धातु-

पाठोग्रन्थः । अत् आद्योयेषां ते अदाद्याः ते आद्या यस्मिन् सोऽदाद्याद्यः सचासौ क्रमश्चेति अदाद्याद्यक्रमः सुष्ठु अदाद्याद्यक्रमो यस्मिन् स स्वदाद्याद्यक्रमः । अत् अन्तो येषां ते अदन्ताः ते आदिमा यस्मिन् सोऽदन्तादिमः अदन्तादिमःक्रमो यस्मिन् धातुपाठे स तथा पश्चात् कर्म्मधारयः । अकाराद्यादिधातुक्रमेणाकारान्तादिधातवो वक्तव्या इत्यर्थः । अत्रापि सुशब्दोपादानात् सजातीयमध्ये विजातीयो न पाठाइत्यधिकऔत्सुक्यमिह बोध्यं । यत्तु "अथ क्लदषसङ् चेति क्लदक्लिदिजङ् रुदि" इत्येतयोर्म्मध्ये कदादीनां पठनं तत् क्लदि तु रोदने आह्वाने इत्यस्मादादौ "क्लदिजङ् रुदीति" पृथग्वाक्यगौरवभयात् । एवं "स्तृञस्तृताविति स्तृस्तृञ् प्रीतिरक्षाप्राणने" इत्येतयोर्म्मध्ये स्त्रादीनां पाठेऽपि बोध्यम् । कवीनां परमेपदादिप्रमाणलिम्पूनां तत्तद्दाढ्यत्वेन कल्पद्रुम इवेति कविकल्पद्रुमः । नामेत्यव्ययम् । अभिधेयमाह अत्र चेति । अत्र ग्रन्थे पाठसूत्रलोकागमेषु स्थिताश्चतुर्विधा धातवः पठिताः पठितुमारब्धाः आदिकर्म्मणि क्तः साङ्गोपाङ्गैरिहोदिता इत्यमरोक्तवत् । पाठस्थिताः पूर्व्वाचार्य्याणां धातुपाठेषु स्थिताः भवतिपचतीत्यादयः । सूत्रस्थिता धातुपाठेषु न दृष्टाः स्तम्भेतिस्कम्भ्नोतीत्यादयः । लोकस्थिता धातुपाठेषु सूत्रेषु च न दृष्टा महाकविप्रयोगेषुदृष्टाः प्रेङ्खोलयत्यान्दोलयतीत्यादयः । आगमस्थिता भाषाविषयेषु

धातुपाठसूत्रलोकेषु न दृष्टा वेदेष्वेव प्रयुक्ता जगाति चकेतीत्यादयः ।

पदानिड्वेड्विकरणाद्यनुबन्धगणोदितम् ।
कर्म्मोच्चारणमात्रेण स्पष्टमत्रानुबन्धतः ।

प्रयोजनमाह पदेति । पदे परस्मैपदात्मनेपदे । अनिट् इमोऽभावः । वेट् इमोविकल्पः । विकरणाः शप्श्यनादयः । आदिशब्दात् यजादिभ्वादीनां ग्रहणम् अनुबन्धाश्च गणाश्च तैरुदितम् अनुबन्धगणोदितम् । अत्र ग्रन्थे अनुबन्धोदितं पदानिड्वेड्विकरणादि कर्म्म अनुबन्धतः स्पष्टं गणोदितं कर्म्म उच्चारणमात्रेण गणोच्चारणमात्रेण स्पष्टमिति व्युत्क्रमेणान्वयः । यथा औगम्लृ गत्यामित्यत्र इमोऽभावः टाां ङप्रत्ययश्चानुबन्धोदितः । भ्वादित्वं परस्मैपदञ्च विशेषविधानाभावात् गणोदितमिति ।

परोऽनुबन्धः पूर्व्वेषामेकवाक्यस्थधातुषु ।
नाम्रेडितानुबन्धेषु न परेषाञ्च मध्यमः ।

अत्र परिभाषा भाष्यते पर इति । वाक्यमर्थकथनपर्य्यन्तम्, एकवाक्यस्थितधातुषु परः परधातुपरस्थोऽनुबन्धः पूर्व्वतरेण सम्बन्धाभावेऽपि पूर्व्वेषां सर्व्वेषामित्यर्थः । यथा टीक टिकटौकत्रौकतिङ्ङ गत्यामित्यत्र ऋकारङकारौ सर्व्वेषामिति । "आम्रेडितं द्विरुक्त" मित्यमरः । पुनरुक्तैकानुबन्धेषु धातुषु नेयं व्यवस्था । तथाच मृषत्क मृष तज् क्षान्तावित्यत्र तकारस्य पुनरुक्तत्वात् जकारो न पूर्वस्य । न परेषाञ्च

मध्यमः । मध्यमो धातुद्वयमध्यवर्त्ती अनुबन्धो द्वाभ्यां सम्बन्धेऽपि न परस्य यथा मृषत्क रूपतच्चान्तावित्यत्र ककारो न परस्य ।

अचाकारः सुखार्थोऽयानिष्ठाभावादिकर्मवेट् ।
इर्नुग्वानोरनिड्निष्ठ, उः क्त्वावेडूस्तु वेट्क्त, क्तः ।
चड्यक्रम्वोः ऽय क्त्वा, ल्यङ्वानिर्वाय एः सिचि ।
अद्वद्विरैर्यजादिः स्यादोर्निंडातव, औरिट् ।
कयुरादिः, किस्तु वा गः क्र्यादि, र्गिः ष्वादिरथदूः ।
स ल्वादि, र्वो रुहादि, ङेस्त्वङ्वान् कर्त्तरि, आत्मने ।
जोज्वलाद्यो, जिरद्यक्त, ष्टुः साधु, र्डुः स्विलय्युतः ।
णः फणादि, स्तस्वद्न्तो, दस्तजादि, भ्वादिरा: ।
नः स्वादिः, पोयुचादि, भ्रंः ग्रमादि, र्भीणिधीक्ष्मीः ।
दीर्घोजा, णिचि क्रन्दो, र्णिर्वा, दिवाद्योयादादिकः ।
लुः स्वपादिश्च, लिर्ह्रादिर्वो हृताहिः, श्नुस्तुदादिकः ।
भिः कुटादिश्च, ष्ठ्वाद्यङ्वान्, जोजचादो, ष्ठ्वेदिकः ।

अनुबन्धफलान्याह । अचाकारः सुखार्थः अत्र अनुबन्धेषु मध्ये अकारः सुखार्थः सुखोच्चारणार्थः । यथा चक्र मक्रक नामनदुत्वार्थो । अथ आ निष्ठाभावादिकर्मवेट् आ आकारानुबन्धो धातुरूपप्रकारात् एवमिकारोऽपि बोध्यम् । निष्ठा क्तक्तवतू, निडाद्या वाच्यलेव लकारयोरेव भावादिकर्म्मणी तयोः स्याने वा इट् वक्तव्यः स तयोः । आकारेतो-धातोर्भावे आदिकर्म्मणि च विहितयोः क्तक्तवतुरेव वा

इत्यर्थः यथा इर्म्मिद्यास्नेहे "भावादिढे वेति मिन्नं मेदितं तेन" प्रमिन्नः प्रमेदितः सः। भावादिकर्म्मभ्यामन्यत्र क्तक्तवत्वोरिम् नेति शेषः, यथा आदितइति मिन्नः मिन्नवान्। इर्नुण्वान् यथा वदिङ् नुत्यभिवादयोः "अतएवेदितोनुण्" वन्द्यते विष्णुः। नकारमध्यपाठेनैवेष्टसिद्धौ इदनुबन्धकरणम् अगुणे नलोपनिषेधार्थम्। ईरनिङ्निष्ठः "दीपीङ्क्ष दीपने" "नेम्डोश्खोति" दीप्तः दीप्तवान्। उः ङावेट् "चमु भक्षे" "पुक्लिशुदितइति" चमित्वा चान्त्वा। ऊस्तु वेट्कः मामान्यविधिना यस्य स्थाने इम् विहितः ऊदितः परस्य तस्य इम्वा। मिधृ गिवे शास्त्रे "वेमूदिति" असेधीत् असैत्सीत्। ऋदङ्क्रस्वः। चङि अः परेऽङि नास्ति क्रस्वो यस्य सोऽक्रस्वः। ढौकृङ् गत्यां "आङ्ग्रुङः स्व" इत्यच ऋदिदर्ज्जनात् अङ्ढौकत्। अय ऋर्वा। चङि अक्रस्व इत्यनुवर्त्तते कणृ आर्त्तस्वरे स्वाजभ्यामेति अचीकणत् अच कणत्। येषां सप्तमस्वरानुबन्धः कैश्चित् पठ्यते कैश्चिन्न पठ्यते च तेषां क्रस्वत्वि कल्पज्ञापनार्थोऽयमनुबन्धः। ल्वरङ्वान् औगमल्ल गत्यां "शालुलिढादिति" अगमत्। ऋर्वा अङ्त्वानित्यनुवर्त्तते च्युतिर क्षरणे "इरितस्तु वेति" अच्युतत् अच्योतीत्। अथ एः सिचि अङ्इः। सिचि ङ्यां विहिते सौ काटे ङतौ इषि हसादेःसेमङ्त्यच एदिङ्र्जनात् अकटीत्। ऐर्यजादिः स्यात् यजैच "व्यथग्रहेति" इयाज गङ्लपाद्योरिति इज्या। ओर्निष्ठातनः निष्ठायास्तो गोऽवयवात् नि-

ष्ठातनः रुजो शौ भङ्गे "सूल्वाद्योरिति" रुग्णः रुग्णवान्। "औरनिट् मस्जोरट्वौ" वसोरस्येत्वञ्च औदिद्वर्जनात् अमाङ्क्षीत्। कथुरादिः। गणत्क संख्याने "चुर्भ्यो जिरिति" गणयति। किन्तु वा चुरादिर्वा पक्षे गणान्तरनियमाभावात्सामान्यगणोभ्वादिरित्यर्थः युजकि संयमे योजयति योजति। चुर्भ्योजिर्वा इत्यत्र वा शब्दस्य व्यवस्थावाचित्वात् चुरादेर्जिर्नित्यः चुराद्यन्तर्गणात् युजादेस्तु वा इति। यत्तु चुरधातोरपि किकारानुबन्धत्वं मुग्धबोधे चोरयति चोरतीत्युदाहरणञ्च तत्कदाचित् चुरादेर्जेरनित्यत्वज्ञापनार्थम् अतएव काव्यकामधेनौ अकिक् लक्षणीत्यत्र स्फुटीकृतमिदं दीपदेवेन। गः क्र्यादिः, डुक्रीञ द्रव्यपर्य्यये "दिवमुतदेति" क्रीणाति। गिः प्वादिरपि। अपिगश्चात् क्र्यादिश्च पूञगि शोधे "प्वादेः स्व" इति पुनाति। अपूः स ल्वादिः। पूवर्जितः स प्वादिर्ल्वादिश्च स्यात्। लूञ गि च्छिदि लुनाति। "सूल्वाद्योरिति" लूनः लूनवान्। "क्तक्त्वेति" लूनिः। घोरुदादिः। खविर रुद रोदे "रुद्रोऽ योहस्तेति" रोदिति। "रुदाद्यस्तोति" अरोदीत्। ङस्तङ्वान् कर्त्तरि, कर्त्तरि वाच्ये तङ्वान् आत्मनेपदी। एधङ् वृद्धौ "नवश्चपमे" इति एधते। आत्मने। कर्त्तरि तङ्वानित्यनुवर्त्तते आत्मने आत्मार्थं फलवति कर्त्तर्य्यात्मनेपदीत्यर्थः अफलवति परस्मैपदीति भेदः। यजैजौ यजते यजमानः यजति याजकः। जिस्वाद्यवशःपमे इत्यादिनोभयपदप्राप्तौ जिभ्जात्मपिन्ना-

दिना नियम्यते नियमश्च फलवत्कर्त्तर्य्येवात्मनेपदमिति चेत्तर्हि अफलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदनिषेधे फलवत्कर्त्तरि परस्मै पदापत्तिः। फलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदमेवेति चेत् तर्हि फलवत्कर्त्तरि परस्मैपदनिषेधे अफलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदापत्तिरित्युभयत्रैव व्याघातः। वस्तुतस्तु उभयपदप्राप्तौ व्यवस्थेयं फलवत्यात्मनेपदम् अफलवति परस्मैपदमिति। एतच्च पाणिनेरनुरोधात् तथाच वर्त्तमानः। इति लौकिकवाक्येषु व्यभिचारोऽतिपुष्कलः। वेदवाक्येषु यद्यस्ति नियमः केन धार्य्यते। विशेषः पाणिनेरिष्टः सामान्यं सर्व्ववर्त्मनः। सामान्यमनुगच्छन्ति तत्राचार्य्यपरम्परेति। एतेन "अकरादचिरेश्वरः क्षितौ द्विषदारभकलानि भस्मसात्" इति रघुः। "तनोति शुभ्रं गुणसम्पदा यशः" इत्यादौ फलवत्कर्त्तरि परस्मैपदम्। "फलं विश्वोपकाराय धत्ते पर्व्वणि पर्व्वणीति"। "कमलवनोद्घाटनं कुर्वते ये"। ये सूर्य्यरश्मयः। इत्यादावफलवत्कर्त्तर्य्यात्मनेपदमिति। पुराणेषु स्वार्थे णिजन्तेऽर्जकारेण णिच्येऽप्युभयपदं न स्यात् अन्यथा स्वमञ्जयति मां इत्यादेर्जानुबन्धोहत्वा स्यात्। यत्तु धातुसामान्यमनुष्यजन्यधीमोरयति घोरयते इत्युभयपदोदाहरणं तत्फलवच्चिन्नफलविशिष्टस्यात्मनेपदस्य सामान्यार्थम्। यथा नैषधे। "नालोकते यदेदानीं सामियं तेन तर्क्यते" इति। अत्र केचित्तु "आत्मनेपदमिच्छन्ति परस्मैपदिनो जनाः" इति न्यायमवलम्बन्ते। जनाः। उचितं तत्

चलविषोः "दूनीभूज्वलादेति" णः ज्वालः पचे पचादित्वादन् ज्वलः। एवं कुच ज्रोधपर्कौटिल्यलेखने दूनो भूज्वलेति णः कोचः पचे क्षगृज्ञाग्रीति कः कुचः। जिः अद्यक्तः अद्य वर्त्तमाने क्तोयस्मात् सोऽद्यक्तः। जिष्ठा स्थाने "ज्ञार्चेच्छार्थेति" स्थितोविष्णुस्तिष्ठतीत्यर्थः। टुः साधुः। ऋटृङ वेप चले "ट्वितोऽथुरिति" वेपथुः। ङस्त्रिमग्युतः। क्षत्रदडु क्षतौ "ङितस्त्रञ्" इति त्रिमक् क्षत्रिमम्। णः फणादिः फणण निस्नेहे "टुफलेति" फेणतुः पफणतुः फेणिथ पफणिथ। तस्त्वदन्तः। अदन्तानां पृथग्वर्गविधानेनैव ज्ञाने सिद्धे तानुबन्धोऽङ्गादीनां कान्तत्वादिभ्रमनिरासार्थः। दस्तनादिः। तनुदञ विस्तृतौ। "तन्भ्यः शुविति" तनोति। "सेर्लुक् तथासोरिति" अतत अतनिष्ट अतथाः अतनिष्ठाः। "वनतनाद्यनिमामिति" प्रतत्य। ध् रुधादिकः। रुधिर्धोञि आवृतौ "दिवसुतुदेति" रुणद्धि। नः स्वादिः। षुञ् सन्धाक्लेदपीडमन्थे "दिवसुतुदेति" सुनोति। पोमुचादिः मुच्ल्रृश्पञ्जो मोक्षे "नुण्रधोमुचामिति" मुञ्चति। भ शमादिः शमुभिर्थ शमे "यन्योशमादीति" शाम्यति। मोणिचौस्मोर्दीर्घो वा। घटष्ङम चेष्टे "ओसमोस्तुर्घश्चेति" अघटि अघाटि घटम्वट घाटंवाटम्। णिचि ह्रस्वः मोऽनुवर्त्तते णिचि जो ह्रस्वोह्रस्ववान्। "वटादिजनीति" वटयति। मिर्व्वा। णिचि ह्रस्व इत्यनुवर्त्तते। फणमिण गतौ 'वा शमेति' फणयति फाणयति। दिवाद्योयः दिव्यु जिगीषादौ "दिव-

सुतुदेति दीव्यति। लृ अदादिकः। अदृलौभक्षणे "लुगदभ्योऽपः" अत्ति। लुः स्वपादिश्च चकारादृदादिश्च स्वमते स्वपादेः प्रयोजनं नास्ति। दरिद्रतीत्यादौ स्वपादित्वादजादौ सार्वधातुके आद्याक्षरस्य उदात्तस्वरत्वभवति आद्युदात्तत्वमिति बोपदेवः। लिर्ह्रादिः। ह्रादेरदाद्यन्तर्गणत्वेन स्न्यातन्व्यादृदादित्वसूच कानुबन्धोन कृतः। अथवा लुः स्वपा दिश्च ह्रादिरित्येकं वाक्यम्। लु लि इत्युभयानुबन्धौ धातू क्रमात् स्वपादिह्रादी स्तः काकाक्षिगोलकन्यायेन चकार स्योभयसम्बन्धाददादौ च इत्यर्थः। ह्रादिः पृथग्गणइत्येके अतएव पठन्ति च।

"भ्वाद्यदादो जुहोत्यादिर्दिवादिस्वादि रेव च। तुदादिश्च रुधादिश्च तनक्र्यादिचुरादयइति"। हुलि होमेऽदने "ह्रादोरे हिः" जुहोति। वीव्रतादिः। व्रत डुव ल्ट वर्त्तने "व्रज्रोनेम्यइति" तेनैव परस्मैपदे वर्त्स्यति विव्रत्सति आत्मनेपदे तु वर्त्तिष्यते अन्यत्र विव्रत्सा विवर्त्तिषा। गः तुदादिकः तुद जैाग व्यथे "दिवसुतुदेति" तुदति। शिः कुटादिश्च। चकारात्तुदादिश्च। "कुटां णुब्रौ ञ्णितोति" नियमात् कुट शि कौटिल्ये इत्यादीनाम् अकुटीदित्यादौ नगुणः। गू शि स्तवने इत्यादीनाम् अनुवीत इत्यादौ न वृद्धिः अगुणत्वादुव च। षक्रदङ्वान्। आख्यातिकस्याङोऽप्रातार्थं क्रदिति विशेषणम्। स्वमते तूभयत्र ङ्रव। डुपचौ प पच पाके "भौपिचिन्तोति" पचा।

चीजच्चादिः। जच्च च्लुघ भच्चहासयोः "हिरुत्तजच्चेति हिसंज्ञायां। "व्रिदचोऽइरिति" न नुण् जच्चत्, क्लौवे जस्शसोस्तु 'इः शतुरिति। जच्चति जच्चन्ति। आख्याति-केऽन्तौ "अन्तोऽइ" रिति जच्चति। "अनुस्सिइरिति" अजच्चुः। र वैदिकः। वै दिकोवेदेष्वेव प्रयुक्तोन तु भाषाया-मित्यर्थः। गार्लिस्तुतौ जगाति।

धातवोहन्तिभासार्थाअकितोवा चुरादयः।

इत्यनुबन्धेन फलं निरूप्य अर्थेनैव प्रयोजनं प्रथयति धातवः इति। हन्त्यर्थाहिंसार्थाः हन्तेर्हिंसार्थएव प्रसिद्ध-त्वात्। भासार्थादीप्त्यर्थाः। घटि क्वापि द्युताविल्यच द्युत्यर्थेऽपि किकरणमर्थान्तरार्थमिति वोपदेवस्वरसात्। हन्त्यर्था भासार्थाश्च ये धातवः तेऽकितोपि गणान्तर-पठिताश्चुरादयः स्युः। वाशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् कदा-चिदन्येऽपि चुरादयः स्युरित्यर्थः। एवमेव धातुपारायण-क्रमदीश्वरौ। यथा हन्लौ गतौ बधे घातयति हन्तीत्यर्थः। शुभ ङल्ल दीप्तौ शोभयति शोभतइत्यर्थः। अन्येषान्तु "इन्द्रियादेरसामर्थ्यं वक्ष्यमाणमदीदिशत्," इति भट्टवार्त्ति-कम्। "दृष्टे सूर्ये पुनरपि भवान् वाहयेदध्वशेष" मिति कालिदासः। "कोकिलो विष्णुरूपेण राजकन्यामजीहरत्" इतिपञ्चतन्त्रम्। "दशवर्षसहस्राणि रामोराज्यमकारय-दिति," व्यासः।

क्रादिःक्रग्दृदृधृ प्रच्छो मुह्द्रुह्ष्णुह नश्ष्णिहः।

मुहादिर्ङिद्वलन्तोऽनुदात्तेदृल्लङिद्द्युतादिकः ।

अथ स्वरूपेण फलं निरूपयति क्रादिरिति । कृश विक्षेपे, घृश निगरणे, हृङ्शादरे, धृशङ्स्थितौ, प्रच्छौश ज्ञीप्सने इति पञ्च। फलन्तु एभ्यः सनइमि चिकरिषतीत्यादि। स्वमते "स्निङ्पूङ्रन्जखित्यादिसूत्रे" एषां ग्रहणात् क्रादेः फला भावः । मुहादिरिति । मुह्यूल्लजि वैचित्त्ये, ल्टद्रुह्यूजिवांसि, ष्णुह्यूल्ल उद्गारे, णश लंयू नाशे, ष्णिह्यूल्लजि प्रीतौ । फलन्तु "मुहां घड्वेति," मुक् मोग्धा। "ह्रोढो भावितिं" मुट् मोढा इत्यादि । द्रुहस्तु घडोऽप्राप्तिपक्षे होढोभावित्यनेन ढएव न "तु दादेर्घ" इत्यनेन घः अन्यथा दादेर्घइत्यनेनैवेष्टसिद्धौ मुहादावस्य पाठो व्यर्थः स्यात् । ङिद्वलन्तो-ऽनुदात्तेत् ङानुबन्धोहलन्तोहसन्तोयोधातुः सोऽनुदात्तेत् अनुदात्तस्वरानुबन्धः परिभाषित इत्यर्थः । तेषां वेदेष्वेवो-च्चारणभेदोऽस्तीति फलम् । आत्मने पदञ्चेति केचित् । ल्टङिद्द्युतादिकः इत्युभयानुबन्धो धातुर्द्युतादिः स्यात् । द्यु ल्लङ् द्युत्यां, "शास लिदृदुदिति" परस्मैपदे अद्युतत् । लिदित्यनेनैवेष्टसिद्धौ द्युतादिपाठः प्राचामनुरोधात् ।

ष्ठिष्विडोगोयुरुनुस्नु चुष्णु हृङ्ह्रञ्विवर्जिताः ।
एकस्वरा आदिवर्णोहृदन्ता धातवोऽनिटः ।

इतिपरिभाषा ।

ट्वायोश्खोर्गतिवृद्धेग्राः, श्विज सेवने, ओ डीङ य गतौ डीङ च नभोगतौ, ग्रोङ लज्जि स्वप्ने, युल मिश्रणे, रुल ध्वनौ, रुङ बधे गत्यां, ष्णु ल प्रस्तुत्यां, क्ष्णुल तेजने, टुक्षुल क्षुते, ण्ुल स्तुतौ, वृङग सम्भक्तौ, वृनगज वृतौ। वृ इत्यनेनैवेष्टसिद्धौ उभयग्रहणं स्वरूपस्य कस्यचिदप्राप्त्यर्थम् तेन युङगबन्धे इत्यस्मादिम् न स्यात्। श्वग्रादिवर्जिता एकस्वरा ये आकारान्ता इवर्णान्ता उकारान्ता ऋकारान्ताश्चतेभ्यः सामान्यविधानादिम् न स्यात् यथा नेमेकाजाद्यृत इति। पाता जेता क्रेता श्रोता कर्त्ता। विशेषविधानात्तु स्यादेव। यथा यमरमनमेति अपासिष्टाम्। सुस्तधाःसेरिति असावीत् अधावीत्। स्यस्यर्ङन इति करिष्यति। श्वग्रादेस्तु श्वयितेत्यादि। इतिपरिभाषेति वक्ष्यमाणग्रन्थस्य संक्षेपनिर्व्वाहार्थं सङ्केतविशेषः परिभाषा इत्यर्थः।

अथ धातवो निर्द्धार्य्यन्ते। तत्रादावदन्ताः तेषु च मृष तज्वर्जेषु ककारोऽनुबन्धः सर्वेषु तकारः। ननु हसाल्लोप इत्यनेनाल्लोपस्य नित्यत्वाद्दन्तत्वं व्यर्थमिति चेन्न यतः

अल्लोपित्वं स्थानिवत्त्वञ्चादन्तत्वप्रयोजनम्।
यत्र लेते न विद्येते तत्राल्लोपविकल्पनम्।
तद्धलादेर्लघोर्घश्च पुक् चेत्यङ्गापयत्यतइति।

यथा अल्लोपित्वेन अजगवेषदित्यादौ न ह्रस्वसन्वद्भावौ। लोपोऽत्यादेशउच्यते इति न्यायात् स्थानिवत्त्वेन कृणयतीत्यादौ न गुणः गृणयतीत्यादौ न वृद्धिः। यत्र तु एते न

विद्येते अग्लोपित्वस्थानिवत्त्वयोः प्रयोजनं न सम्भवति तत्र धातौ तद्बलाद्दन्तस्वीकारबलात् अग्लोपविकल्पनम् अकारस्य स्थितिपक्षे दीर्घः पुक् च आदन्तात् यन् च स्यादतोऽङ्गापयतीति सिद्धमिति केचित्। स्वमते तु अग्लोपित्वस्थानिवत्त्वयोः कार्य्यं येषु न स्यात् ते धातवो हसन्ता एवावगन्तव्याः तेन अङ्गापयतीत्यादिप्रयोगाः स्वमतविरुद्धा इति बोद्धव्यम् नच स्वमतविरुद्धानामिहोपन्यासोऽपि विरुद्ध इति वाचम् अष्टानां मतान्यालोक्य कर्त्तव्ये परमतोपन्यासेऽपि दोषाभावात् अन्यथा कैश्चिदमन्यमानस्य क्षज्ञ्ज्ञता-विति भौवादिकस्य पाठो विरुद्धः स्यात्। किञ्च यदि तत्तन्मतैकवाक्यता क्रियते तदाग्लोपविकल्पोऽन्त्यदीर्घश्च मनीषादित्वात् साध्यः। यथा अङ्कधोर्ञिः हसाल्लोपइति अल्लोपः टौविभक्तेर्दिः ञिश्रीत्यङ्—

"नकारजाववनुस्वारपञ्चमौ झलिधातुषु।
सकारजः शकारश्च षाट्वर्गस्तवर्गजः" ॥

इति वचनात् ङस्य नप्रकृतित्वे स्यादौ नवद्र इति ङकारं हित्वा कि इत्यस्य द्वित्वे कस्य चत्वे निमित्ताभावे नैमित्तिकस्याप्यभावः इति ङस्य नत्वे नस्यानुस्वारे तस्य च ञत्वे आञ्चिकदिति। केचित्तु अङ्कइति ङप्रकृतिं मन्वानाः अङ्कि इत्यस्य ङेर्द्वित्वे आञिङ्कदित्याहुः। अत्र ह्रस्वसन्वद्भावयोरसम्भवः। अग्लोपित्वस्य गुणवृद्धेरसम्भवात् न स्थानिवत्त्वमिति। केचित्तु द्वित्वेऽपि अकारलोपस्य स्थानिवत्त्वं

मन्वानाः क इत्यस्य दित्वे अग्लोपित्वान्नसन्वत् कार्य्यम् इत्यत आश्वकदित्युदाहरन्ति ।

अकारान्तवर्गः ।

अङ्काङ्क त्क पदे लक्ष्मणंशांस त्क विभाजने ।
अर्थ त्कङ् याचने ऽन्ध त्क ट्टक्क्षयेऽघ त्क तत्कृतौ ।
अवधीर त्क वञ्चायामान्दोल त्क दोलने ।
ऊन त्क परिहाणे स्यादोज त्क बलतेजसोः ।
कथ त्क वाक्यप्रबन्धे कल त्क गतिसङ्ख्ययोः ।
स्यात्कर्व कच कर्त्त त्क शैथिल्ये कर्ण तक् भिदि ।
काल त्क कालोपदेशे कुण त्काभाषमन्वयोः ।
स्यात् कुमार कुमाल त्क केलौ केत त्क मन्त्रणे ।
निश्रावणेऽथ कूण त्क सङ्कोचेऽथ कुह त्कङ ।
विस्मायनेऽथ कूट त्क दाहे मन्त्रे क्षप त्क तु ।
दौर्बल्ये क्षप तक्ष स्यात् क्षेपे खच त्क बन्धने ।
खोट खोड़ तक क्षेपे खेट खेड़ त्क भक्षणे ।
गद त्काभ्रध्वनौ गर्व्व त्कङ् दर्पेऽथ गृह त्कङ ।
ग्रहे गण त्क सङ्ख्याने गवेष तक मार्गणे ।
गोम त्क लेपने गाच त्कङ् शैथिल्ये गुण त्क तु ।
मन्त्रे गह त्क गहने चिच त्क चयिकेचणे ।
लेख्येऽङ्कुते चह त्क स्यात् शाठ्य छद त्क संवृतौ ।
छिद्र त्क भेदे छेद त्क छेदे तीर त्क कर्म्मणाम् ।

समाप्तावथ तूण त्क सङ्कोचे तुत्थ तक् स्तुतौ ।
दुःख त्क तत्कृतौ दण्ड त् कतत्पाते ध्वन त्क तु ।
शब्दे निवास तक् स्तृत्यां प्रेङ्खोल तक चापले ।
पट त्क वेष्टने पर्ण त्क हारित्ये पद त्कङ ।
गतौ पश पश त्कानुपसर्गाद्बन्धबाधयोः ।
स्पर्शगत्योः पत त्कैश्यगत्योः पार त्क तीरवत् ।
पल्यूल पल्यूल त्क स्यात् लूनिपूत्योः पुट त्क तु ।
संसर्गे पच त्क परिग्रहे भाम त्क कोपने ।
भाज त्क तु पृथक्कृत्यां मृग त्कङ तु मार्गणे ।
मह त्क पूजे मूत्र त्क प्रस्रावे मल त्क् धृतौ ।
मृष त्क मृष तज् क्षान्तौ मिश्र त्क् युत्यां रह त्क तु ।
त्यागे रस त्क त्वास्वादे स्नेहे रूप त्क तत्कृतौ ।
रच त्क क्रत्यां रूच त्क पारुष्ये रङ्ग त्क् गतौ ।
रूष त्क स्याद्विस्फुरणे लज लज्ज त्क भासने ।
लड लाड त्क क्षेपे लल त्कोपसेवायां वर त्क च ।
वर्ण त्क स्तुतिविस्तारशुक्लाद्युद्युक्तिदीपने ।
वस त्क वासे वास त्कोपसेवायां व्यय त्क तु ।
गतौ वित्त त्क च त्यागे वात त्क गतिसेवयोः ।
सुखे वेल त्क कालार्थे वेल्ल त्क इषि वरट त्क् ।
भागे वट त्क वेष्टे च वल्यूल वल्युल त्क तु ।
पल्यूलार्थेऽथ वीज त्क व्यजने वीर तङ तु ।
शौर्ये व्रण त्काङ्गचूर्णे अथ शार शब्द त्क तु ।

दौर्बल्ये श्याम तक् मन्थे शूर त्कङ् विक्रमे शठ ।
षम ष्टम त्क वैक्लव्ये सान्त्व साम त्क सान्त्वने ।
संग्राम ङ्जतक् युद्धे स्पृह त्केप्से सट त्क तु ।
प्रकाशने सभाज त्क सेवने प्रीतिदर्शने ।
स्थूल त्कङ् ह्रंहणे सूच त्क ग्रन्थे सच तङ्क तु ।
सम्बन्धे सन्दतौ सूच त्क पैशुन्ये स्वर त्क तु ।
आक्षेपे स्तेन तक् चौर्ये स्तोम त्क श्लाघने स्तज त् ।
काम्यशब्दे सार तक दौर्ब्बल्ये सुख त्क तत्प्रतौ ।
स्फुट त्क स्फाडिसरणे स्कन्द त्क तु समाहृतौ ।
स्वन स्यम तक्ध्वाने हिल्लोल तक दोलने ।
इत्यकारन्तधातूनां मतान्यिंशच्छतं मतम् ।

आकारान्तवर्गः ।

ख्या ल् ख्यातौ कथने गा र्लिं स्तुतौ जन्मनि गा ङ्गतौ ।
घ्रा गन्धग्रहणे ज्या गि जरायां ज्ञा ग बोधने ।
ज्ञा क्ष मारणआलोके निशाने तोषणे स्तुतौ ।
ज्ञा क् प्रेरणे दा ल लूनौ दा तु दाने डु दा ञ्जि च ।
दरिद्र च लु दुर्गत्यां द्रा ल स्वप्ने पलायने ।
डु धा ञ्जि धारणे पुष्टौ दाने धाग्नियुतौ ध्वनौ ।
ष्ठा ल भक्षे प्रा ल पूर्त्तौ पा पाने पा ल रक्षणे ।
भा ल्ष दीप्तौ मा ङ्जि शब्दे मा ल्च मानेऽथ मा ङ्ग्य च ।
म्नाभ्यासे या ल्गतौ रा ल दाने ला ल् च ग्रहेऽथ वा ङ्ग् ।

सुखाप्तिगतिसेवासु स्याद्वा ल् गमनहिंसयोः ।
आ ल् खेदे आ ल्ल पाके ञि ष्ठा स्थाने षणा ल शौधने ।
ओ हाक्लि त्याग ओ हाङ्लि गतावान्तास्त्रिरष्टधा ।

इकारान्तवर्गः ।

इ इ ल् गतावधी ल् स्मृत्यामधीङ्ध्ययने र्कि लि ।
ज्ञाने ञि न्ग ष हिंसायां ञि क्षयैश्वर्ययोः ञि श ।
वासगत्योश्विरिर्न हिंसे ञिन् ञिञ् ञित्यान्तु ञिक्षि च ।
जिरिर्नहिंसे ज्याभिभवे जि जये चाथ धि श् धृतौ ।
पि श् गतौ ङुमि ञन् क्षेपे रि श् गतौ श्रि ञ सेवने ।
श्रि नञ् निशाने ट्वायोश्खोर्गतिवृद्धोः षि ङ स्मिते ।
षि न्गञ् बन्धे ष्वि कङ नादरे हिन् वर्द्धने गतौ ।
एकोनविंशतिरमी इकारान्तास्तु धातवः ।

ईकारान्तवर्गः ।

ई ल कान्ति-गति-व्याप्ति-क्षेप-प्रजन-खादने ।
ई ङ्य गत्यां क्षी ञ हिंसे ङु क्री ञग द्रव्यपर्य्ययो ।
ज्ञी गि क्षि ज्ञान ओ डी ङ्य गतौ डी ङ्च नभोगतौ ।
णी ञ प्रापण ओ दी ङ्य क्षये दीधी र्ङ्लु देवने ।
दीप्तावोधी ङ्य आराधे नादरे प्रीञ् तर्पणे ।
ष्ठी ष्ठ्व प्री गञ कान्तौ च प्री ङ्य प्रीतौ तु यी ङ्यक्तु ।
मि ञि भी क्षि भित्यां भ्री ग गि भृत्याञ्च मी ङ्य तु ।

मी ञ ग् वधे मी कि गत्यां मत्यां री गि रवे गतौ ।
ओ री ङ्य क्षरणे ली कि द्रावणे ली ङ्य ओ श्लिषि ।
ली ल्यो गि च ल्वो ग्गि गत्यां वेवी च्लुङ् वी ल ईलवत् ।
व्रो ग्गि व्रत्यां व्रोङ् य ओ च व्री गि गत्याञ्च शो ङ्ञि ।
स्वप्ने श्वो ञ ग् पचि क्ष्वी लि खञ्जेऽमी पञ्चविंशतिः ।

उकारान्तवर्गः ।

उ ङ शब्दे ऊर्णु लजाच्छादने टु चु ल क्षुते ।
कु ङ् शब्दे कु ल्च् कु ग्रिङार्त्तस्वरे क्ष्णु ल तेजने ।
खुङ् ध्वनौ गु ग्रि ओ विष्टोत्सर्गे गु घु ङ् ङ ध्वनौ ।
च्यु क् हासे सहने च्यु क्षुप् ज्यु जु ङ् गत्यां जु रंहसि ।
ष्णु ल् स्तुतौ तु ल् वृत्तिहिंसापूर्त्तिषु द्रु स्रुतौ गतौ ।
द्रु र्व दु ट्वोऽनुतापे दु गतौ द्यु लभिसर्पणे ।
धु ञ् कम्पे ञि ध्रु ग्रि ध्रु स्थैर्य्ये प्रु प्लु ङ च सर्पणे ।
यु ल्मिश्रणेऽमिश्रणे युञ् ग बन्धे युङ्ग निन्दने ।
रु ल् ध्वनौ रु ङ् वधे गत्यां स्रु गतौ स्रु न् गतौ स्रुतौ ।
पु ञ् सन्धाक्लेदपोडामन्थे षु ञ गतौ षु च ।
षु ल्वेश्वर्य्यप्रसवयोः ष्णु ल्प्रस्रुत्यां ष्टु ञ ल्स्तुतौ ।
सु ष्वर्थे सु ञ् गतौ स्कु ञ्च जुद्गतौ स्नु द्रुवत् द्रु लि ।
होमेऽदने ह्रु ङ्लु चौर्य्ये त्रयस्त्रिंशदुदन्तकाः ।

ऊकारान्तवर्गः ।

क्रू ग्रि ङार्त्तस्वरे क्रू ञ्ग शब्दे गू ओ ग्रि विट्स्रजौ ।

णू गि स्तवन ओ दू ङ्य खेदे दू न्गञ् बधे गतौ ।
धू शिक् कम्पे ध्लगि धू अच् पूङ् शोधे पू ङ्य पूञ् गि च ।
ब्रू ल जुतौ भू कङ् भू ञ प्राप्तौ भू क् शुद्धिचिन्तयोः ।
मिश्रणे भू तु सत्तायां मू ङ् बन्धे लू गिञ् छिदि ।
षू ङ्ल षू योङ् सूतौ ष् श् छेपे ऋतस्वयोदश ।

ऋकारान्तवर्गः ।

ऋ र्न हिंसे ऋ लि गत्यामृ प्रापे च क्ल ञन् बधे ।
क्ल ञ् क्लतौ क्ल ञ्द ङु च ग्ट घृ सेके घृ र्लि भासि च ।
घृ क् सेके क्षादने जृ व्यक्तीकरे जाग्ट च्लु जागरे ।
ट ङ्गादरे ट्टृ स्थगने ध्वृ कौटिल्ये धृ श ङ् स्थितौ ।
धृ च्च धृत्यां धृ क्च धृ ङ्वध्वंसे पृ लि पालने ।
पृ क्च पूर्त्तौ पृ न प्रीतौ पृ शङ् व्यायामके भृ लि ।
टुङु भृ ञ् भृतिपुष्टयोर्भृ शङ् मृतौ ह ग्न ह ञ् हृतौ ।
ह क्चाय ह ङ्ग सम्भक्तौ स्तृ ञ शब्दोपतापयोः ।
स्तृ नञ् स्तृतौ स्त क्च स्त र्लि स्त गतौ स्तृ स्मृतौ स्मृ म ।
ओन्धे स्तृ स्तृ न् प्रीतिरक्षाप्राणने हृ ध्वृवत् ह्र लि र् ।
प्रभक्षक्रत्यां ह्र ञ् ह्रत्याह्रदन्तास्त्वेकविंशतिः ।

ऋदन्तवर्गः ।

ऋ गि गत्यां कृ ञ्गि हिंसे कृ श् विक्षेपेऽथ क्ल कङ ।
विज्ञाने गृ ङ्ग विज्ञापे च गृ श्गिरणेऽथ गृ ।
गि शब्दे ज गि क्रि ज्याने ज दूर्वस्य च भृ थ च ।

तॄ तरेऽभिभवे प्लत्यां ह्व गि ह्व न् भियि ह्व य गि।
विदारे नॄ गि नॄ न्नीतौ जि पॄ गि लि तु पालने।
पॄ क्च पूर्त्तौ ह्वॄ गि ह्वत्यां भृत्यां भॄ गि भृतौ भृजि।
भर्त्सें मॄ गि बधे ह्वॄ गिञ् ह्वत्यां शॄ स्वॄ गि हिंसने।
स्तॄ जगि च्छादने प्रोक्ता ऋकारान्तास्तु षोडश।

एकारान्तवर्गः।

दे ङ् पालनेऽथ धे ट् पाने मे ङ् प्रतीदानऐ ज वे।
स्यूतौ व्ये जै ह्वतौ ह्वे जै स्पर्द्धे शब्दे षड़ेपराः।

ऐकारान्तवर्गः।

कै शब्दे चै च्चये खै तु स्थैर्य्ये खननहिंसयोः।
गै गाने ग्लै ग्लमेऽथो जै च्चये त्रै ङ् पालनेऽथ दै प्।
शोधने दो न्यक्करणे द्रै स्वप्ने ध्यै तु चिन्तने।
ध्मै ट्मो प्यै ङ् ह्वदौ पै शोषे म्लै कान्तिसंक्षये।
रै शब्द ओ वै शोषे त्रै स्नेट्टे श्यै म्यचने मतः।
श्यै ङ् गतौ षै च्चयेऽथ ष्टै वेष्टे ष्ठ्यै संहतौ ध्वनौ।
स्यै च स्नै पचि सै च्चित्यामैदन्ताः पञ्चविंशतिः।

ओकारान्तवर्गः।

क्लो य लनौ ज्यो ङ्त्रियमव्रतादेशोपनीतिषु।
दो य च्छेदे शो य् निशाने षो य् नाशे पञ्च ओपराः।

इत्यजन्ताः ।

कान्तवर्गः ।

अकि क् लक्ष्मण्यकि ङ् गत्यां चाक् म वक्रगते ऽर्कं क ।
तापस्तुत्योः कक्क हासे कक् ङिच्छागर्व्वचापले ।
ककि ङ व्रजने कुक् ङ त्वादाने किष्क कङ् बधे ।
चक च ङ्ख प्रतीघातटस्थो श्वीक कि मर्शने ।
चक्क चिक्क चुक्क कर्त्तौ टकि क् बन्धेऽथ टीक टिक् ।
ढौक चौक तिक्क ङ् गत्यां तिक् नास्कन्दे बधे तकि ।
दौस्थ्ये तक् सहने हासे तर्क क् दीप्तौ चकि क् गतौ ।
द्रेक ध्रैक्कङ् स्वनोत्साहे धक्क नक्क क नाशने ।
निष्क क् ङ माने फक्कासद्भावहारे शनैर्गतौ ।
वुक्क कि खादिशब्दे ऽथ मस्क मक्क ङ् गतौ मकि ङ् ।
भूषे रेक्कङ शङ्कायां रक्, लक, क् स्वाद आपने ।
लोक्क क् दीप्तौ लोक्क ङोक्षे वष्क वक्क ङ् गतौ वकि ङ् ।
कौटिल्येऽपि च ह्वक् ङ त्वादाने वल्क क भाषणे ।
शक ज्ञ शक् निरू शक्तौ शकि ङ त्रासशङ्कयोः ।
श्यक् श्लक् श्वकि ङ शुक् सर्पे शोक्क ङ् सेके च शोक कि ।
आमर्शे च श्लोक्क ङ मङ्घाते शुल्क क् च सर्ज्जने ।
वर्ज्जने श्वल्क क् च भाषे षेक्क ष्वक्क ङ सर्पणे ।
ष्टक स्तक् मक्क प्रतीघाते सोक क्यामर्शि सोक्क ङ ।
सेके स्वकि स्वल्क ङ च गत्यां स्वेक् सेक्क ङित्यपि ।
हिक्क ञ् कूजेऽथ हिक्क क् ङ हिंसे कान्तोनषष्टिका ।

खान्तवर्गः ।

इखिस्वोखुख्युख गतावोखृ शोषालमर्थयोः ।
कख् मे कक्ख ख्क्ख हासे णख् गतौ द्राख भ्राखृ तु ।
ओखार्थे मख् मखि यखि रखि रख् रिखि सर्पणे ।
राख् लाखृ ओखवल्लिख् श लेखने लिखि लख् लखि ।
वखि वख स्पि शाख् श्राखृ व्याप्तौ खान्तैकविंशतिः ।

गान्तवर्गः ।

अग मे वक्रगतेऽगी गि गत्यां कग् मे क्रियासु तु ।
जुगि त्यागे चगि गते लगि कम्मे गते तगि ।
खलने च तिग् न हिंसास्कन्दयोर्म्मगि सर्पणे ।
मार्ग क् संस्कारे च मार्ग क्यन्वेषे युगि वर्ज्जने ।
रग् मे शङ्के रग क् रक्तत् रग् रिग् लिगि गतौ लिगि क् ।
चिन्ते लगि गतौ खञ्जे लग् मे सङ्गे लग क् रके ।
वगि खञ्जे वुगि त्यागे वल्ग अगि श्लगि व्रजे ।
पग ष्टग मग स्थम् मे संवृतौ स्वगि सर्पणे ।
ङ्गग ह्लग्, मे संवरणे गान्ताः स्युः सप्तविंशतिः ।

घान्तवर्गः ।

अर्घ मूल्ये ऽघि ङ गतौ निन्दारम्भजवेष्वथ ।
स्याङ्गघ घग्घ हसने चघ तिघ् दघ् न घातने ।
दघि त्यागे ऽवने द्राघृ ङ श्रमायामशक्तिषु ।
ङ भ्राघृ शक्तौ मघि ङ कैतवाध्यर्थयोर्म्मघि ।

भूषे तवि क् भासि रवि ङ् गमने राघ लाष्ट ङ ।
शक्तौ लघि ङ्ङभुग्गत्योर्लंघि शोषे लघिक् त्विषि ।
वधि ङ्ङप्यर्थके शिघ्याघ्राणे श्लाष्ट ङ कत्थने ।
ष्टिघ्न ङास्कादि षघ् सघ्न हिंसे घान्तास्तु विंशतिः ।

चान्तवर्गः ।

अर्च क् पूजे अर्च चाचि चाचि अच अ् गतेऽन्चु च ।
क्लिष्टोक्तौ चान्च क व्यक्ता वुचि र्य समवायने ।
ऋच् श्र नुत्यां कुच ओधपर्ककोटिल्यलेखने ।
कुच् तारशब्दे कुच शि सङ्कोचे कच् रवे कचि ।
कच् ङ बन्धत्विषोः क्रुञ्च गत्यां क्रुन्च च वक्रणे ।
तौच्छ्ये खच ग् भूतिपूत्योरुत्पत्तौ ग्लुन्चु दुर्गतौ ।
ग्रुच ग्लुचिरु चौर्ये च चञ्चितौ चर्च केङ्समः ।
चर्च जर्च झर्च शुक्लौ भर्त्सं तन्चु ध सङ्कुचि ।
तन्च त्वञ्चि त्वच् स हत्यां पिच्च क् क्षेदे ङु औष्यच ।
पाके पचौ ङ पचिङ व्यक्तीकारे पचि क् ततौ ।
पृच् कि संयमने पृच् धौ च सम्पर्के पृचौ ल् ङ च ।
मचि ङुच्छ्रायधृत्यर्चाभाःसु मच् ङ च कल्कने ।
दम्भे शाठ्ये मुच् मुचि ङ् च मुच् क मोक्षे मुच् लृ ग्पञ्चौ ।
मोक्षे म्रुच् ल्रुच् दुर्गत्यां म्रुन्च ल्रुन्च् मन्च् म्रुन्चु च ।
टु ङु याचृञ् याचने रिच् कि सम्पर्कवियोगयोः ।
रिचि र्ज धौ विरेके रुक् ङल्ल प्रीतिप्रकाशयोः ।
लोचृ क् भासि लोचृ ङोचे लुन्चापनयने वचौ ।

वाचि वच् क च सन्देशे वचौ वाचि विचि लिंधौ ञ् ।
पृथक्त्वे व्यच शि व्याजे सम्बन्धे कङ् वन्च् वञ्चने ।
वन्चु गत्यां वर्च ङ् दीप्तौ व्रश्चू श्र् छेदे ह्वचौ ध् ह्वतौ ।
ख्वच ख्वचि शचि ङ्त्यां शच ङ् वाचि शुचिर्य जौ ।
शौचे विशरणे क्लेदे शुच् शोके षच् ङ सेचने ।
षच् सम्बन्धे षन्च गतौ षिच् प शौञ् क्षरणे ष्टुच ।
ङ प्रसादे चकारान्ताः पञ्चाशत्समुदीरिताः ।

छान्तवर्गः ।

आङ्छायामेऽथोञ्छि शुञ्छे उञ्छी श्र् बन्धसमापने ।
वर्ज्जनेऽतिक्रमेऽथर्च्छं श्र् मूर्त्तौ गमनमोहयोः ।
जर्च्छं भर्च्छं श्र भर्त्सौत्यो: प्रच्छौ श्र् ज्ञीप्सेऽथ पिच्छ श ।
मिच्छ श् बाधे म्लेच्छ् कि देश्योक्तौ मूर्च्छा मोहउच्छ्रये ।
युच्छ् प्रमादे लाञ्छि लच्छ लक्ष्मणे विच्छ क त्विषि ।
विच्छ श् गतौ वाञ्छि कामे स्वर्च्छं स्फुर्च्छा तु विस्मृतौ ।
डुर्च्छा कौटिल्यके क्रीच्छ लज्जे छान्तोनविंशतिः ।

जान्तवर्गः ।

अज क्षेपे गतेऽजि क् तु भास्यर्ज्ज त्वर्ज्जनेऽर्ज्ज क ।
संस्कारेऽन्जू घ ञि व्यक्तिगतिम्रक्षण ईजि तु ।
ईज् ङ कुत्से गतावुञ ग्राजर्वेऽथोर्ज क् जीवने ।
बलेऽथोर्ज ङ्तिस्थैर्यैर्जनार्जन ऋजिङ् भृजि ।

एजृङ् दीप्तावेजृ कम्पे ओलज्युत्क्षेपणे चजिक् ।
तङ्क्षे चजि चज ष् मङ् दागत्योः क्षीज् कूज हिक्कने ।
कर्ज पीडे कुज खुज स्तेये खर्ज व्यथास्तृजोः ।
खज् मन्थे खजि पङ्क्तुत्वे गज् मदे गजि च स्वनौ ।
गज गर्ज क् च गर्जोर्जाशब्दे ग्रजि ग्रज ध्वनौ ।
गुज श्यस्मिन् गुजि गुज कूजने जजि जज् युधि ।
जर्ज श् वाग्भर्त्सयोर्णिज् लि इच्चौ पेषे णिजि लङ् च ।
शुद्धौ तुजि क् भाषट्टार्थे तुजि प्राणे बले तुज ।
हिंसे तर्ज् कङ् तर्ज भर्त्सें त्यजौ हानौ तिज क् क्षिते ।
तिज ङ् क्षान्तौ च तन्जु ध सङ्कोचे भृजि भृज् भ्रजि ।
भ्रज् ध्वजि ध्वज् भ्रिज गतावो नज् ङो क्ष्रियि पूज क ।
पूजे पिजि क् भाषट्टार्थे पिजि ल ङ् वर्णपूजयोः ।
स्यात् पूजि ल ङ च सम्पर्के भज जौ भागसेवयोः ।
भज क् पाके भजि क् भासि भ्रेजृ ङ् च भ्राज ण ङ् टु च ।
भुजो शौ वक्रणे भुज् धौ त्राणे भक्षे भृजौ ङ तु ।
भर्जने भ्रस्जौ ज् श पाके भन्जो धौ मोटने मुजि ।
मुज् मन्ज् मार्ज क् मृजाध्वन्यो मृंज् लू ष् शुद्धौ मृजू ष् कि तु ।
भूषे च मस्जो श ट्वौ स्यात् स्नाने युज कि संयमे ।
युजिर्यौ ज् च युतौ युज् यौ ङ समाधौ युज क् ङ तु ।
निन्दे यजै जो देवार्चादानसङ्गकृतौ रुज क् ।
हिंसे रुजो शौ भङ्गे रिज् ङृज्यर्थे रन्ज् य रन्ज मौ ज् ।
रागे रेजृङ राजृ ज् ण दीप्तौ लाज् लाजि भर्त्सने ।

भर्गेऽथ लस्जो ओ लज् ङ व्रोडे लज् लजि भर्त्सने ।
लन् कान्तर्द्धौ लज लजि क् भाषट्टार्थे विजिर्लि जौ ।
वेके विजी धो दिज् ङी श्रा भीकम्पे ल् व्रज् ङि व्रज् ङ ली ।
त्यागे व्रजी कि च व्रजी ध् व्रतौ व्रज गतौ व्रज क् ।
संस्कृतौ च विरेफो तौ शिजि ल् कि ङ्ङस्फुटध्वनौ ।
षन्जो ञि सङ्गे ष्वन्जो ञि ङालिङ्गे षस्ज सर्पणे ।
षर्ज सर्जऽर्जने सृज् यौ ङ् विसर्गेऽथ सृजौ श च ।
ट्वौ स्फुर्जा वज्रनिर्घोषे जकारान्ता द्विसप्ततिः ।

झान्तवर्गः ।

उज्झ श् त्यागे जर्झ झर्झ श् भर्त्सौत्र्योर्झान्तिमास्त्रयः ।

टान्तवर्गः ।

अट्ट क् तौच्छेऽनादरे ऽट्टात्टाट्टाङ्ङतिक्रमे बधे ।
अट इट् कट् कटि कटो गत्यामे कट् व्रतौ व्रषि ।
कोट् बन्धवर्णयोः कूट् क ङ्ङप्रसादाप्रदोः कुटि ।
वैकल्ये कुट् शि कौटिल्ये कुट् कुट्ट क् ङ प्रतापने ।
कुट्ट क् कुत्साच्छिदोः किट् कट्वत् खिट् च भयभीषयोः ।
खट्ट क् व्रतौ खोट् गत्याघाते खट् काङ्क्षि गोष्ट ङ ।
सङ्घाते घट् क हिंसे च घटि क्यपि द्युतौ घट ष् ।
ङ म चेष्टे घुट् ङ्लट् परीवर्त्ते घुट् शि प्रतीहतौ ।
घट्ट क् चाले घट्ट ङ च चिट प्रेषे चट क् बधे ।

चट् च भेदे चेष्ट ङीहे चुट्ट क् चुट् चुटि तुच्छने ।
चुटि क् छेदे चुट छुट क् शि च जट् झट संहतौ ।
णट् नृत्यहिंसयोर्णट् म नृतौ तट् काहतौ तट ।
उच्छाये तुट् शि कलहे त्रुट् क ङ् त्रुट् य शि च्छिदि ।
नट णट्वत् नट क् भ्रंशे पट क् च लिषि पट् गतौ ।
पुट् शि श्लेषे पुट क् चूर्णे भासि पिट् संहतौ ध्वनौ ।
पुट्ट क् तौच्छ्ये वुट् कि हिंसे भट् भृतौ भट् मं भाषणे ।
मेज्ट् स्नेट् मेट् उन्मादे मुटि मर्दे कि मुट् चुदि ।
मुट् शि त्वाच्चेपे च यौट् सम्बन्धे रौट्नादरे ।
रेट् ज् याचे रट् च वाचि रुटि स्तेये रुट क् रुषि ।
द्युतौ रुट् लुट लुङ् दीप्ति-प्रतिहत्योर्लुटि क्रुतौ ।
लुट् क भासे लुञ्च लुट् य लुट् विलोटविलोडयोः ।
लुण्ट क्यवज्ञाचौर्ये लट् वाल्योक्त्यो ल्लौष्ट संहतौ ।
लोट्टुन्मादे वेष्ट ङ वट् वेष्टे वटि कि वण्टने ।
वट् मोक्षौ वुटि क चिल्यां विटाक्रोशे स्वने ऋ शौट् ।
गर्वे शट ङ श्लाघे शट् साद शौर्यौ गतौ रुजि ।
शिट् षिटानादरे षुट्ट क् तौच्छ्ये च षट अंशके ।
षट्ट क् निकेतने हिंसे बले दाने स्फुट क् भिदि ।
स्फुटिर्विशरणे स्फुट् शि विकाशे स्फुट् ङ च स्फटिक् ।
नर्म्मण्याङः स्फट क् हिंसे स्फिट क् त्वत्याञ्च स्फुट क ।
चानादरे स्निट् क च स्निट् क च स्नेहे स्फटि स्फुट ।
शर्णौ हट् लिषि हेट् बाधे टाल्ला इत्येकसप्ततिः ।

ठान्तवर्गः ।

ऋठि ङ्ङ्ठ गते ऽथोठोपघाते ङेठ बाधने ।
कुटि खोटनवैकल्यालस्ये कठ् तङ्क्षने कठि ।
किं आध्याने कठि ङ च गुठि क् वेष्टे पिठ क्लिशि ।
वधे पठ् वाचि वठ् पैन्ये मठ् वासमर्द्दयोर्म्मठि ।
ङ त्वाध्याने मुठि ङ तु पलाये रठ भाषणे ।
रुठोपघाते रुठ ल्ट ङ् प्रतीघातेऽथ रुठ् लुठि ।
गत्यालस्यस्तेयखोटे ल्ट लुठ ङ् लुठ रादिवत् ।
लुठ् शि लोटे लुठ क् चौर्ये वठि ङ्ङेकचरे वठ ।
स्थौल्ये शठ क ङ श्लाघे शठ् बधक्लेशकैतवे ।
शठ् कालस्ये श्वठ् श्वठि क् च गत्यसंस्कृतसंस्कृते ।
शुठि शुठ् खोटने शुठ् कालस्ये शुठि किं शोषणे ।
मठ स्वठ् क श्वठार्थे हठ् कौलबन्ध्ये बलात्कृतौ ।
प्लुतौ हेठ श् खचे हेठ ञ् बाधे ठान्ताश्चविंशतिः ।

डान्तवर्गः ।

अद् ड अड्डाभियोगेऽड्र न् व्याप्तेऽड्डयम ईड् ल ङ ।
स्तुतावीड क् चौलडि क्युत्क्षेपे श् कड् भक्षणे कडि ।
ज ङ् च दर्पे कडि क् भेदे रक्षणे ल्ट क्विडा ङ जि ।
स्नेहे शोचे क्रीड खेले कुड् शि बाल्येऽदने कुडि ङ् ।
दाहेऽथ कुडि वैकल्ये कुडि क् रक्षेऽथ कूड् शि तु ।
घान्ये भक्षे कड्ड कदृड कार्कश्ये खोडृ खोटने ।

खुडि ङ् खच्चे खुड खुडि खड क् भेदे खडि ङ् मधि ।
गडि गण्डे गड् म सेके गुडि क् वेष्टेऽथ गुड् शि च ।
रचे शि घुड् च व्याघाते चुडि तौच्छ्ये चुडि क् छिदि ।
चुड्ड चुदड क्रतौ हावे चडि क् रोषे चडि ङ्डपि ।
जुड् श गतौ जुड् शि बन्धे जुड क् नांदे तड क् लिषि ।
तडिङ्डप्याहतौ तोड्नादरे तुण्ड तूड् च ।
तुड् तुड् ङि बधे तुड् शि भेदे थुड शि संवृतौ ।
द्रुड् द्रुड् शि मज्जने द्राड धाड् ङ् शौर्ये शि नुड् बधे ।
नड क् भ्रंशे पडि ङ्गत्यां पल् पिडि क् संहतौ पिडि ङ् ।
तन्त्र पीड् क् बाध गाहे मृडि मर्दे मूड श् मुदि ।
शि बड्त्सर्गसंवृत्यो र्भडि ङ् वाचि भडि क् शिवे ।
भ्रुड् शि संवृतिसंहत्यो र्भुडि ङ स्यात् भृतौ वृतौ ।
म्लेड म्लेड् मेड् उन्मादे मृड् ग श् मोदे मडि क् च कि ।
ङि मडि भूषे मडि विभागे वेष्टे मुडि छिदि ।
मर्दे मुडि ङ मग्नेऽथ वीड रीड् तु टान्तवत् ।
रीड् रीड्वत् लड् विलासे लड् मोन्मत्यनजिह्वयोः ।
लड् कोपसेर्गे लड क ङ् वीप्से लडि कि भाषणे ।
ओ लडि क्युत्क्षेपणे लुड् मन्थे लुड शि संवृतौ ।
म्लेषे लीड् लीड् उन्मादे लुण्ड क् चौर्ये विडा क्रुशि ।
वडि क् विभागे वडि ङ वेष्टे च व्रीड् य जि त्रिपि ।
लज्जे वाड् ङ आप्लावे व्रड् शि भ्रुडार्थमज्जयोः ।
शाड् ङ् श्लाघे शीड् गर्वे शूडि ङ् सङ्घरुजोः ष्कुड ।

स्फुड् भि इत्यां स्फुडि ङ् फ्ल्ले स्फुडि क् नर्म्मणि हुड् भि तु।
मग्ने हुडि ङ च सङ्घे हुड् हृड ह्रूड ह्रुउ् ङ् गतौ।
हौड ह्रौड् ङ् च हिडि ङ होड् ङ्ङपि ङ हेड् च।
अनादरे हेड् वेष्टे डान्ताः षट्सप्ततिर्स्मृताः।

ढान्तवर्गः।

ढुण्ढान्वेषण इत्येको ढकारान्तः प्रकीर्त्तितः।

णान्तवर्गः।

अण् रवे ऽण् य ङ् प्राण ऋण् दु ञ् गतावीण्प्रसारणे।
कण् ऋ आर्त्तस्वरे कण् म गतौ कण् क निमीलने।
कुण् शोपकरणे क्वण् च शब्दे कूण् क ङ सङ्कुचि।
क्षण क्षिण् दुञ् बधे घण् घृण् दु ञ् दीप्तौ घृण घिण् घुणि ङ्।
ग्रहणे घुण् ङ घुण श घूर्ण ञ् श भ्रमणे चण।
शब्दे चण् मि गतौ हिंसे चण् म दाने शि चुण् छिदि।
चूर्ण् क् पेषे चूण तूण क् सङ्कोचे क् तूण् ङ पूरणे।
टण् दु ञ् भये तुण् श जैह्म्ये टुण् श जैह्म्ये बधे गतौ।
धण ध्वण भ्रण ध्याने पण ङ् व्यवहृतौ स्तुतौ।
पेण् पेषे गतौ श्लेषे पुण श् धर्मे मृण श् हृपि।
पूण क् सङ्घाते फण ण निस्नेहे फण् मि ण गतौ।
ब्रण् बण् भ्रण् शब्द ऋ भण् भ्रूण् क ङ्ङाशाविशङ्कयोः।
मण कूजे श् मुण् प्रतिज्ञाने मृण श् हिंसे रण म् गतौ।

रण् व्रण् रुत्व वण् च हण् दुञ् भक्षे वेण् ञ् निशामने ।
वादित्रादानगमनज्ञानचिन्तासु वर्ण क ।
वर्णे श्रोण् गतेऽस्मिन् शृण् ऋण् म दाने ऋण क् तथा ।
श्रोण श्रोण तु सङ्घाते णान्ताः पञ्चाशदीरिताः ।

तान्तवर्गः ।

अत् सातत्यगते ऽतीति बन्धे ऋत् स्पर्द्धनैश्चययोः ।
घृणागत्योः क्षतौ ध् वेष्टे क्षतो श् प छिदि क्षत क ।
संशब्दे कित् संशयेच्छावासारोग्ये लिं कित् मतौ ।
चते ञ् याचे चितो ज्ञाने चित क ङ् च चिति क् स्मृ तौ ।
चृत् कि सन्दीपने चृत् श हिंसे ग्रन्थे चुत चुतिर् ।
च्यरणे जुत् ज्युट् ङ् द्युत्यां ज्युतिर्ज्यांथ द्युत् लङ्ङपि ।
नृत् य नर्त्ते पत् य ऽैश्वर्ये पत् लृ ज् गत्याञ्च पुस्त क ।
बन्धे बुस्त क् च नाट्टत्याट्टत्योर्मुस्त क संहतौ ।
यत् क खेदोपस्करयोर्निरः प्रत्यर्पणे यतौ ङ् ।
यत्ने युट् ङ दीप्तौ वृत् क च वृत् ङुवृट् वर्त्तने ।
वृत् वावृत् युङ संभक्तौ वरणे वस्त ङ क् बधे ।
लृ श्चिता ङ्शौक्लेा श्रुत् श्रुतिर स्यात् च्यरे शस्त घस्लि लुर् ।
स्वप्ने ष्वर्त्त क् स्वर्त्त गतौ तङ्के तास्त्रिं शदेकतः ।

थान्तवर्गः ।

कथे ज निष्पचने क्रथ् क प्रतिहर्षेऽथ किं क्रथ ।

क्रथ क्लथ क्नथ् म बधे कुथि क्लेशे च कुथ् य तु ।
पूतित्वे कत्थ ङ श्लाघे कुन्थ, कुन्थश् श्लिषि, क्लिशि ।
ग्रथि ङ् जेह्मे ग् कि ग्रन्थ् दर्भे नाथ नाथृ ङ् दवाशियोः ।
ऐश्ये ऽर्थने पुथ् य हिंसे पुथि कुन्थे पुथ क् त्विषि ।
पथे ज् गत्यां पथि क च प्रोथृ ञ् पर्य्यपणे पृथ क् ।
क्षेपे प्रथ क् च प्रथ म ष् ङ च ख्यातौ मिथृ ञ् बधे ।
मेधायां मेथृ ञ् सङ्गे च मन्थ कुन्थे ग मन्थ च ।
गाहे ज् मथे च मथ माथ् लुथि कुन्थे व्यथ ष ङ ।
दुःखे चाले भये वेथ विथृ ङ् याचे श्रथ म् बधे ।
श्रन्थ् कि दर्भे बधे श्रन्थ ग् मोक्षे प्रतिहृषि श्रथ क् ।
यत्ने प्रतिहृषि श्रथ् कि बन्धे मोक्षे बधे श्रथि ङ् ।
शैथिल्येऽमी थकारान्ता अष्टाविंशतिरीरिताः ।

—०—

दान्तवर्गः ।

अद्लौ भक्षेऽदि बन्धेऽईं यातनागतियाचने ।
अर्ई ञ् बधे ऽर्ईक् च इदि परमैश्वर्य्ये उन्द धी ।
क्लेद उर्ई ङ्मितिक्रीडास्वादे क्लदि तु रोदने ।
आह्वाने ऽथ क्लद् ष म ङ् च वैक्लव्यविकलत्वयोः ।
विलौ लरौ तावाक्रन्द क् शब्दसातत्य ल् त्विदा ।
ङ ञि मोक्षे स्नेह इर्त्विद् याच्ञायां ष्विद् कूजने ।
क्लद क्लिदि ञ् रुदि क्लिद् यू इर्क्लेदे ञ् धौ त्रुदिर् त्रुदि ।
कुर्ई कर्ई ङ क्रीड़ायां कर्ई स्यात् कुत्सिते रवे ।

खद स्थैर्ये बधे खाट भक्षणे खुद् खूद् ङ ।
क्रीड़ायां खद् दशने खिद ङ् ध्यौ दैन्यकेश्खिदौ प् ।
परिघाते गद् कि तु रवे गुद् क् निकेतने ।
गुद् ङ् च कूदे तौ दौर्घ्यो गद् भाषे गुद् ङ खेलने ।
चदे ञ् याचे चदि ह्लादे दीप्तौ चुद् क नुदि क्षिदिर् ।
धौ ञ् छेदे छद् कि सन्दीपे छदु ञ् धिर्दैवने विषि ।
छर्दक् च वमने छद कि ञ् संवृतौ स मिदर्ज्जने ।
णर्द् शब्दे णद् क्लिष्टोक्तौ णद क भासि ञो णद श् ।
प्रेरणे णेद् णिट ञ् सन्निधौ णिदि च कुत्सने ।
तर्द् हिंसे तदु ञ् धिर्नादरे च तुद ञो श् व्यथे ।
वदि चेष्टे दद ङ् दाने धृतौ टु नदि संवधि ।
नर्द् शब्दे पर्द् ङ्ङ्यानोत्सर्गे पद् य ङौ गतौ ।
पद् वद् स्थैर्ये विदि लंभे बुद्बुन्दि र्जु निशामने ।
भदि क् शुभे भदि ङ् मोदप्रीत्योश्च ञ् धौ भिदिर्भिदि ।
मदि ङ स्वपने जाड्ये मदे मोदे स्तुतौ गतौ ।
मदौ भिर्य जि हर्षे स मिद् गर्वे ग्लपने मद क् ।
ङ तृप्तियोगे स्वद् मष् ङ क्षोदे मिदि मिद् क् स्निहि ।
ईर्मिद् या ल्ट मिदा ञि ङ् च मिद् मेट ञ वधमेधयोः ।
मुद् क् संसर्गे ञि मुद ङ् हर्षे रुद् ग क्रदि लिंघर् ।
रुद् रोदे रद् दन्त्खाते वदि ङ् नुत्यभिवादयोः ।
वदै वाचि वद क् वाचि सन्देशे च वद ञ् ङ्ङपि ।
विद ङ क् चेतनाख्यानवासवादे विद ल्ट श् प ञो ।

लाभे धौ विद् ङ मीमांसे विद् यौ ङ् भावे विद ल् मतौ।
शद् क् शद्लृतौ सोपसर्गस्त्वावसृतौ मतः।
श्विदि ङ् शौक्लेऽथ शद् लृ जौ शाते आङः शदौ गतौ।
आङः षद् क् च षद् लृ जौ शृ विषादे शरणे गतौ।
षूद् ङ् निरासे षद क् त्वाश्रुतिहत्योश्च जि ष्विदा।
ङ लृ मोहस्नेहमोचे लृ औ ष्विद् या ष्विदि ष्वद क्।
स्वादे क्षेदे ष्वद स्वई स्वाद ङ् प्रीतिलिप्सोः स्वदि ङ्।
ईषत्कम्पे स्खद् म षड्विदारे स्यन्दू ङ् व लृ स्रुतौ।
स्कन्दिरौ शोषणे गत्यां स्कदि ङ्ङाप्लव उद्गतौ।
उत्प्लुत्यगत्यां ङ हृदौ म्वर्थे ह्लादी ङ मोदने।
ष्टाद् ङ् च स्वन इत्येते दान्ताः स्युर्नवसप्ततिः।

धान्तवर्गः।

इन्धी जि ध ङ् द्युताद्यध् युनिर् द्वङौ ङेध च चुध् लृ।
यौ चु धि क्रु ध् लृ यौ कोपे गुध् य वेष्टे गुध ग् रुषि।
गुध ङ् क्रोड़े गाधृ ङ तु प्रतिष्ठाग्रन्थयोर्गर्धिर्।
यु च लिप्से गर्ध क च गन्थ क ङ् ग्रुहि ण्याधृ ङ।
नाथे दध ङ् ददे नाधृ ङ् नाथे बन्धौ ग बन्ध क।
बध क् बन्धे बध ङ् निन्दे च बुन्धिर्जु निशामने।
बुन्ध क् बन्धे बुधौ विज्ञापने बुध् यौ ङ वेदने।
बुधिर्जञ् चाथ बाधृ ङ् विहतौ मेधृ ज मेधृवत्।

मृधु ञ क्लिदि युध् यौङ युद्धे रध् य्लृ हिंसने ।
पाकेऽनौ रुध् ङ्यौ कामे रुधिर्धौ ञि ञ आवृतौ ।
राध् न् यौ सिद्धौ वध हतौ व्यध् यौ ताड़े विध श् विधौ ।
ह्रध क् दीप्तौ ह्रधु ङ्व ल्ट ह्रद्धौ वाधृ ङ बाधृवत् ।
वर्ध क् पूर्त्तिच्छिदोः शुन्ध क् शुद्धौ शुम्भ ञ् च शृध् व्लृ ङु ।
पर्द शृधु ञ् क्लेदने ल्ट शुध् यौ शौचे षिधू शिवे ।
शास्त्रे षिध् षिधु गत्यामु षिध् यौ षाधौ न्य साध् यनौ ।
सिद्धौ स्पर्द्ध ङ संहर्षे सप्तविंशच्च धान्तिमाः ।

नान्तवर्गः ।

अन घ्लु प्राणनेऽन् यङ् च कन् ञो प्रीतिगतिद्युतौ ।
खनु ञ् विदारे चन् शब्दे चन् म हिंसे जुन श् गतौ ।
जनौ म्य ङ जनौ जन् म लिच्चं तन् म दुञ विस्तृतौ ।
तनु क्युपक्षतौ श्रद्धाघाते शब्दोपतापयोः ।
उपसर्गात् दैर्घके दान् ञार्जवे क्षिदि मि ध्वन ।
धन् रवे धंन् लि धान्ये पन् ङीड़े बन् दुङ याचने ।
मान् ङ् विचारे मान् कि चार्च्चे मन् च मन् कङ् च गर्वके ।
मन् दुङ् बोधे मन् यौङ् च वन संभक्तिशब्दयोः ।
वनु म व्याप्तौ वन् दुङ् याचे वन कि तन्किवत् ।
शान् ञ तेजे शुन श गत्यां षन् सम्भक्तौ तु षन् दुञ ।
दाने ष्टने स्तन् मि शब्दे स्तन् ण च स्तन् मि तंसने ।

हन् लो गतौ बधे ऽवर्णसाणानान्ताश्चेत्यष्टत्रिंशतिः(१) ।

पान्तवर्गः ।

आप् लृ नौ कि व्यापने क्षिप् श जौ क्षिप्यौ नुदि क्षपिक् ।
शक्लौ कुप् क दुतौ कुप्य इर्षोपे कुपि कि स्तृतौ ।
क्रपषडु क्षपायां ङु केपृ गत्यां कपिङ्ङऽपि ।
चाले क्षप् कि युतौ चित्ते क्षपूङ् व लृ च कल्पने ।
गुपू रक्षे गुपक् दीप्तौ गुपङ् गोपनकुत्सयोः ।
गुप्य इर्ष्याकुलत्वे ङु ग्लेपृ दैन्ये ङु गेपृ च ।
केपृवत् चपक्रम कल्के चम्पान्त्वे चुप् शनैर्गतौ ।
चुलुम्प लोपे छपिक् सर्पे छुप् शौ स्पर्शे ञ्रप क्रमतु ।
ञमौ जप हृदुच्चारे जल्प च वाचि टिपक् नुदि ।
डिप शि क्य इर्ष्ये डिपि डिप् डप्डपिक्ङु ञ संहतौ ।
तप् ङञ् दाहे तप कच तपौ तप्यौङ् द्वैश्ययोः ।
त्रपू षमिङ् क्ष्रियि तिप ऊ ऋङ् स्तुति तेपृङु ।
कम्पे च लृप् कि सन्दीपे लृप्र च प्रीणने ञि लृ ।
लृप्यू च लृप् पश् चतु प तुप् बधे तुप्प श क्षिपि ।
बधे तुपि क् लर्दने प्राक् चतुष्को नोपधा न पित् ।
दीपो ऽग्रऋ दीपने ञि दृप्यू हर् हर्षगर्व्वयोः ।
दृप् कि सन्दीपने दृप्श बाधने दृम्भ दिम्भ अङ् ।

---

(१) घणभिन्ना दकारेतोणान्ता नात्माः स्युः । ते च ऋण् दुञ् गतौ क्षण् क्षिण् दुञ् बधे घृण् दुञ् दीप्तौ लृण् दुञ् भक्षे दृण दुञ् भक्षे इत्येते षट् ।

क सङ्घाते धूप्क दीप्तौ धूप् तापे पुष्प फुल्लने ।
ङ मेपृ गत्यां युप् रूप्य इर्ष्यिमोहेऽथ रप् वदे ।
ङ रेपृ शब्दे लेपृ ङ् च गमने ञि लिपौ श्प ञ ।
लेपे लुपृश् प लप्तौ छेदे इर्लुप्य नुपि ऋ लप ।
भाषे व्यप्क क्षये विप्क क्षेपे ट्वृ ङ वेप् चले वपीञ ।
ङ्वै मुण्ड तन्तु वोजोत्योः शूर्प क् माने य शप्शपौ ञ् ।
क्रोशे ध्वपौ घ्लु ञि शये ष्टिप ष्टेपृ ङ तु स्वृति ।
ष्टूप् कोच्छाये ष्टूप्य इर्च्छ षप् सम्बे सादयस्वयः ।
स्तेप् क क्षेपे ल स्तृपौ गत्यां क्रेपृ ङ च क्लृपक् ।
भाषणे स्युः पकारान्ताश्चतुषष्टिस्तु धातवः ।

फान्तवर्गः ।

ऋफश दाने स्रावहिंसा निन्दाजौ प् गुफ गुम्फ श ।
ग्रन्थेप् ङ्फ् ङन्फ शुत्क्लेशे रिफ् शऽर्फै रिन्फ पश् बधे ।
रफि रफ् वर्फ गत्याञ्च त्यृप्पोऽष्टौ दश पञ्च फाः ।

बान्तवर्गः ।

अर्ब हिंसेऽम्ब च गते ऽबि ङ शब्दे कब्ब ङ् स्तुतौ ।
वर्ण क्षोब्ब ङ दर्पे ङ क्लोब्ब धार्ष्टे कुटुम्ब क ।
ङ धृत्यां कुबि कि स्तुत्यां कर्ब गत्यां तु कम्ब च ।
खर्ब खम्ब गतौ गर्ब गम्ब गत्यान्तु घर्ब च ।
घम्ब चम्ब गतौ चर्ब गतौ चुबि कि चुम्बने ।
डम्ब डिबि क् नोदने तुव कि त्वर्ई तर्ब सर्पणे ।

तम्ब नम्ब गतौ नर्ब एर्ब पम्ब च पूर्ब्ब क ।
निकेतने वर्ब दम्ब गतौ मर्ब्बच मम्बि रिब ।
रबि गत्यां रबिङ् शब्दे लबिङ स्रंसने च कि ।
लुव्यर्दने शम्ब गतौ शर्ब हिंसे च शुल्ब क ।
माने सर्ग षर्ब षम्ब सर्ब सम्ब तु सर्पणे ।
सम्ब साम्बक सम्बन्धे ऽपञ्चाः पञ्चाशदन्तबाः ।

भान्तवर्गः ।

अभि ङ ध्वनावुम्भ पुभ् श पूर्त्तौ चुभ्लृङ सञ्चले ।
चुभ्य ग् च गल्भङ् धृष्टत्वे चीभृङ् कत्थे जभिक् नशि ।
जभि जभ् यभने जभ्ङ जृम्भे जभ जृभि ङ् च ङो ॥
जृभ् च डभ् डिभि जक् सङ्घे णभ्य ग् हिंसेऽथ णभ् तु मृल्ल ।
ङ्च तुभ्य ग् च कि हृभी भये शी हृभ कि गुम्फने ।
दभ् न दम्भे दनभ दिनभ कङ सङ्घातेऽथ दिभ् दभि ।
दभ क् नोदे भर्भ हिंसे यभौ मैथुन ईरितः ।
रभौ ङ स्यात्तु राभस्ये रभिङ् शब्दे ङ रेभृ च ।
लभिङ् शब्दे लभ ङ्वौ षङ् प्राप्तौ शुलुभ विमोहने ।
लभ्ये गर्द्धि ङ् वल्भ भुक्तौ शीभृ शल्भ ङ कत्थने ।
शुभ् ल्ट ङ् दीप्तौ शुभ् प शुम्भश् षुम्भ च षिम्भ च हिंसने ।
ष्टुभु ष्टभि स्तभि ङ् स्तम्भे स्कभिङ् च स्रम्भु ङ स्मृतः ।
प्रमादे ल्ट स्रन्भु ङ विश्वासे स्रिम्भ स्रभ स्रिभु ।
हिंसे सुम्भ द्युतौ चैकोनचत्वारिंशदन्तभाः ।

मान्तवर्गः ।

अम गतौ भजने शब्दे ऽमक रोगे कमुकङ् स्मृहि ।
जि क्लम्य क्लमु भिर्ग्लानौ क्रम्य क्रमु गतौ चमु ।
इर्भ्य मर्षे चमू ङ् जि ष् च क्षुभ कङ मतीच्छिते ।
कुस्मित्यौ गम्ल्ट गत्यां चम् न्र चम् क्रम् जम जिम् भ्रम ।
भचे णमौ शब्दनत्योस्तिम् तीम्य क्लेदने तमु ।
इर्भ्य खेदेक्ष्यो र्ईम्भ्यु इर् शमे द्रम् गतौ भ्रमिर् ।
भ भ्रम्य भ्रमु ज ण् चालें भामङ् क्रोधे ऋ मीम् गतौ ।
शब्दे यमौ उ विरतौ यम क्लि परिवेषणे ।
तदऽभावे रमु ङ जौ क्रीडे ण् जु टु वमुङ्गिरि ।
शमु भ्य इर्शमे शम्ङ कज्ञालोचे श्रमु भ्य जि ।
इर्त्तपः खेदयो ष्टीम ष्टिम्य क्लेदे षम ष्टम ।
वैक्लव्ये ऽथ क साम् सान्त्वे स्यमुण् श ध्वनने स्यम ।
जक् वितर्के हन्म गतौ त्रियुतास्त्रिंशदन्तमाः ।

यान्तवगः ।

अयङ् गतावीर्ष्य ईर्ष्य ईर्ष्ये जयो ङ सेवने ।
क्नुयीङ् दुर्गन्ध आर्द्रत्वे शब्दे ष्णायीङ् विधूनने ।
चुचीलभिषवे चीयृञ् संहत्यादानयोश्चय ङ् ।
गतौ चायृ ञ् निशाने ऽर्चे णय् तय ङ् गति रक्षयोः ।
तायृ ङ् पालनसन्त्योर्जि दयङ् ग्रहणे गतौ ।
बधे दाने ऽवने दायृ ङ् दाने नय पय ङ् गतौ ।
पूयीङ् दुर्गन्धशीर्णोरा प्यायीङ् वृद्धौ मय ङ् गतौ ।

मव्य बन्धे रय् लय् वयङ् व्यय च् गत्यां व्यय क् नुदि ।
शुचौ त्वभिषवे षूर्च्य ईर्ष्ये सूर्च्यल नादरे ।
ईर्ष्ये स्फायो ङ संवृद्धौ हय हर्य्य क्लमे गतौ ।
एकत्रिंशत् यकारान्ता धातवः परिकीर्त्तिताः ।

रान्तवर्गः ।

अभ्र गत्या सौङ्कम्पगत्यो रीर्कि गतौ नुदि ।
कमर् कौटिल्ये कुरश् शब्दे चर् ज सञ्चलने क्षुरश् ।
विलेखे खनने कुद्रिक् मिथ्योक्तौ खोर् ऋ खोटने ।
खुरश् छोरच्छिदो गुर्ङीं शि गूर् ङ क उद्यमे ।
गूरी यङ बधे गत्यां गुद्रिक् कुन्द्रे घुरश् ध्वनौ ।
भीमार्थे घुर्य ङी हिंसाज्यान्योश्वर् गमने ऽदने ।
आचारे चर्क संशीत्यसंशीत्योश्चूर्ङयी दहि ।
चुर्कि स्तेये कुर्शि लोपे ज्वर्म्म रोगे ङ जूर यी ।
ज्यानौ बधे त्वर छद्मगत्यां त्रि त्वर्ष मङ् स्यदे ।
तूर्यङो हिंसे च तुर्लि वेगे तत्रिक् ङ धारणे ।
ऋ धोर गतिचातुर्य्ये धूरी यङ बधे गतौ ।
पुर्शग्रगत्यां पूरी यङ् पूर्त्तौ पूर क् च बभ्र तु ।
मभ्र गत्यां मत्रि क ङ गुप्तोक्तौ मुर्श वेष्टने ।
यत्रि क् सङ्कोचने वभ्र गत्यां श्वभ्र क् विले गतौ ।
तङ्क शूर् षूर्य ङी स्तम्भे हिंसे घुर्मुर्श भैरव्योः ।
स्फुर्शि स्फुर्त्तौ चले स्फर्श द्विचत्वारिंशदन्तराः ।

लान्तवर्गः ।

अलञ् वारणपर्य्याप्तिभूषास्विल् श शये गतौ ।
इल् कच् क्षेपे कल ङ् संख्यारुतोःकलकिल् क्रु दौकिलश्
शौक्लेय क्रीड़े कील बन्धे चलज् चाले घये ऋलक् ।
शौचे कूल लाहतौ क्मील् निमेषे ङ् कल्ल कूजने ।
शब्दे ऽशब्दे कुल ज् बन्धुसंहत्योः क्रे ल केल तु ।
क्ष्वेल् खेल्ट चालगत्योः खल् चल जार्थं खोल्ट खोटने ।
गल् भक्षे गल्कङ् च स्रावे चल्ज गतौ मिश्रले चल ।
विलासे क् चल् भृतौ चिल् श वासे चेल चेल्लृ केल्टवत् ।
तुल्ल हावक्रतौ चिल्ल शैथिल्ये च जुल क् पिषि ।
जल क् पिधाने जल ज धान्ये ज्वल् ज म् चलत्विषोः ।
टल् ट्वलज् विक्लवे नीलवर्णे श् णिल् गहने णल ज् ।
बन्धे तुल् कुम्भितौ तिल्ल तिल् गतौ तिल्कश स्निहि ।
तूल कङ् पूरणे तुल् क निष्कर्षे तल् कि प्रतिष्ठितौ ।
टुल्कोत्क्षेपे दल् मि भेदे दलक् भेदेऽथ पाल् पलक् ।
रक्षे पल ज् पल्ल गतौ पेल्ट चाले च पिलक्रु दि ।
पील रोधे पुलश् पुल्ज महत्त्वे पुलक उच्छ्रितौ ।
पूल्कि स्यात् संहतौ फुल्ल विकाशे ञि फला भिदि ।
फल् निष्पत्तौ फल्ज गतौ फेल्ट च का बल्म जीवने ।
बल ज् धान्यावरोधे च बलङ् दाने बधे ङ् बलक् ।
च निरूपे बिल क श भेदने बुल्क सज्जने ।
भलङ् भल्कङ् भिल्क दादिवल्ल ङ तु भलङवत् ।

मल् मल्ल ङ धृतौ मोल्ट निमेषे मिलश्च् श्लिषि ।
मुल् मूल क् रोपणे मूल ञ् प्रतिष्ठायां ललक् ङ तु ।
ईप्सायां वेल्ल लेल् वेह्ल् चाले वलमि वल्ल ङ ।
स्तुतौ विल श्च शल ङ चलने च शलञ् गतौ ।
शल् ङक् स्नाघे शल खल्ल खलवेगेङ शाल्ट कत्थने ।
शिल शुञ्छे ञि शी ल स्यात् समाधौ श्मील् निमेषणे ।
शूल् रुजायां शेल षेल्ट केल्टवत् ष्ठल ज स्थितौ ।
षिल् शुञ्छे षल् गतौ स्थल्ज स्थाने खल्लि चये चले ।
स्फुल् शि स्फुर्त्तौ च स्फल श्च चाले च स्मील् निमेषणे ।
सेल्ट केले ह्वल् ह्वलम् चाले हुलज् हतौ क्षदि ।
हिलश् हावक्षतौ हल्ज विलेखे ला नवतिस्त्रिभिः ।

वान्तवर्गः ।

अव रक्षे गतौ कान्तौ प्रीतौ तृप्तौ द्युतौ श्रुतौ ।
प्राप्तौ श्लेषेऽर्थने वेशे भावे हृद्यौ ग्रहे बधे ।
स्वामर्थेऽवगमे कामे धृतावर्व बधे इवि ।
व्याप्तिप्रीणनयोरुर्व्वी हिंसे न् क्षवि क्षतौ च ङ ।
केह सेवे कर्व दर्पे क्षव ष्वङ भये क्षिव ।
क्षिव्यु क्षीव निरासे क्षीव् कव क्लीवङ बान्तवत् ।
खव ग् खचृत् खर्व गर्व्वे खेव् गेव् ग्लेह ङ सेव ईं ।
गुर्व्वुद्यमे गर्व्व मदे चीह ञ ग्रहसंहतौ ।
चीवक् दीप्तौ चर्व्व कि तु भक्षे जुर्व्वी बधे जिवि ।

प्रीणने जीव् ऋ प्राणे णिवि सेकेऽथ षीव तु ।
स्थौल्ये तीव च तुर्वी तु हिंसे तेव्ट ङ देवने ।
थुर्व दुर्वी बधे दिव् जिगीषेच्छापणिद्युतौ ।
क्रीड़ागत्योर्दिवि प्रीतौ दिव कङ् परिकूजने ।
क दिव ऽर्दे देव्ट ङ तु देवने दव् धवि व्रजे ।
धिवि न् प्रीतौ गतौ धुर्वी हिंसे धावु ञ् जवे मृजि ।
प्लव ङ्गत्यां प्लेव पेव्ट ङ सेवे पिवि सेचने ।
पीव स्थौल्ये पर्व पुर्व पूर्त्तौ पूर्व क् निकेतने ।
भर्व हिंसे मीव पीवे मर्व पूर्त्तौ गतौ मिवि ।
सेके मुर्वी मव नहे मेव स्नेव्ट ङ सेवने ।
रीव्ट ञ् चीवे रेव्ट ङ तु प्लुतौ रव् रिवि च व्रजे ।
शव् विकारे च शर्व हिंसे षिव्यु तन्तुततौ ष्ठिव ।
ष्ठिव्यु ष्ठीव निरासेऽथ स्यात् षेव्ट ङ ञ सेवने ।
षान्त्व सान्त्व क् सामयोगे स्त्रिव्यु शोषे गतौ ञ ङ ।
सेव्ट सेवे हिवि प्रीतौ वान्ता इत्यष्टषष्टिकाः ।

शान्तवर्गः ।

अशू ङ् व्याप्तिसंहत्योरश ग् भोजन ईश् ल ङ ।
ऐश्वर्य्ये कश शब्दे यु काश का शृङ् द्युतौ कुशि ।
कि च कुश्येर् श्लिषि क्रुश् जौ रोदे क्रुतौ क्रुशि र्यं तु ।
कार्श्ये क्लेशङ् बधे क्लिश्नुज् चोपतापे क्लिशू ग तु ।
विबाधे णश् ल्ट यू नाशे णिश शीले दशि क् त्विषि ।

दृशि क् ङ दर्शे दन्शौ च दंशे दाश न् हिंसने ।
दाशृ क् ङ दाने दाशृ ञ् च दिश्शौञ् सौचेऽथ इर्ट्शौ ।
प्रेक्षे धूश क् कान्तिकृतौ पिश् श्पावयवे पश ञ् ।
बाधे ग्रन्थे पश क् बन्धे भ्रशभ्रन्शिर्यूधःपते ।
ल भ्रन्शुङ् भ्रश्य च भ्राश्य भ्राशृ ण् टुङ् भासि तौ रनौ ।
मश मिश् तु ध्वनौ कोपे मृश शौ मृशि रुश् रिशौ श् ।
हिंसे लश क् शिल्पयोगे शौ लिश् गत्यां ङ् लिश्य औ ।
तौच्छेऽ विशिर्य हत्यां शौ विश् प्रवेशे ङ वाश्य ऋट ।
शब्दे वसु स्पृहि शश प्लवने स्पृश शौ स्पृशि ।
स्पर्श क ङ् ग्रहणे श्लेषे स्पर्श ञ ग्रन्थबाधयोः ।
शकारान्ता नव त्रिंशदिह धातव ईरिताः ।

षान्तवर्गः ।

अक्षनक्षू व्याप्तिसंहत्योरष ञ् दीप्तौ ग्रहे गतौ ।
इष गाभीक्ष्णे इषु श् वाञ्छे इष्य सर्पण ईष ङ ।
दानेक्षहिंसे चेषुञ्छे ईक्ष ङ् दर्शन उक्ष् वृषि ।
उषूष् बधे दह्यू ष् रोगे ऋक्ष न बध ऋषी श् गतौ ।
एषृ ङ् च कष् बधे कुष् ग निष्कोषे काक्षि काङ्क्षणे ।
क्षषौ त्वाक्षषि क्षष शौञ् च विलेखे खष बधेऽथ गेष्
ग्लेषृ ङ्ङन्वेषेऽथ घृषु सङ्घर्षे घुष्कि इर्नुतौ ।
विशब्द आङः सतताक्रन्द इर्घृ ष् रवे घुषि ङ ।
धूशे घषिङ चरे चुष पाने चक्षङ वदे चषञ ।

भक्षेऽथ चष् बधे कृष् जष् जूष अ च श् ङी ञि जुष् मुदि।
सेवे कि जुष् तर्कटत्यो र्जिषु सेके ऽथ जेषृ ङ।
गत्यां जक्षि म् ङ दाने च जक्ष क्षुध् भक्षहासयोः।
भ्रष ञ् यहेऽपिधाने भ्रष् बधे रेषृ ङ रक्ष् व्रजे।
रिषु सेके रिक्ष क्षुब्धे तूष् तुष्टौ तुष् ल्ट यौ ञि च।
त्विषौ ञ् भासे ऽवान्निवासे दाने चेर्य्य ञि त्विष् त्विषि।
त्विक्षित्यां त्वक्ष् त्वचोग्राहे त्वक्षू काश्र्ये ऽथ तावबौ।
तक्षून् तक्षे ङ् दीक्ष मौण्ड्यज्याज्योऽर्थे दक्ष ङ स्यदे।
द्वक्षौ दक्ष ष ङ् हन्त्यर्थं इदुर्षौ वैक्लवे ल् द्विषौ ञ्।
वैरे द्राक्ष भाक्ष भ्राक्षि काङ्क्षे घोररुते धृष क्।
ङ शक्तिवन्धे ञि धृषान् प्रागल्भ्ये धृषु संहतौ।
हिंसे धृषा कि त्वमर्षे धूष क् धर्षे र्लिधिष् रवे।
धिक्ष धुक्ष ङ सन्दीपे क्लेशे जीवे पुष ग् पुष।
पुष्टौ ल्ट पुष्यौ च पुष क् धृतौ धौ पिष् ल्ट चूर्णने।
पष क् बन्धे पष ञ् बाधे ग्रन्थे पक्ष क् परिग्रहे।
पर्ष ङ् स्नेहे प्रुष ग् सेकपूर्त्यो श्च प्रुषु दक्ष ऽमू।
रलौ प्लुष् ल्ट च पुष्पेर भागे च प्यष कुत्सृजि।
पृषु सेके पूष द्वक्षौ प्लक्ष भक्ष ञ भक्षणे।
भक्ष क च भिक्ष ङ् लाभार्थलोभोक्तिक्लिशि भाष् ङ ऋ।
वाचि स्नेषृ ञ् चले भेषृ ञ् च भये भूक्षि भूषणे।
भष् वृक्षे पिशुनोक्तौ मष् मुष् बधे मुष इर्छिदि।
मुष ग् मूष् लुण्ठने मिष् श स्पर्द्धे मिष् सृषु सेचने।

मृष क् क्षान्तौ मृष ञ ङ् मृष्य ञ् च क् मच्च म्लच्छणे ।
स्नेहने म्लच्च सङ्घाते मच्च रोषे च मोच्च कि ।
क्षेपे माक्षि स्पृहे येषृ ङ यत्ने यच्च क ञ्झहि ।
यूष् रिष् बधे रुष ञि च रुष्येञ्जि क्रुधि रुष् क् तथा ।
ञि रक्ष पालने रेषृ ङ् क्लेषायामथ लूष्क् बधे ।
लुष् च स्तेये लष क् शिल्पयोगे लष्य लष ञ् स्पृहि ।
लक्ष क ञ् दर्शने ऽङ्के कङ् लक्षालोचे विषिर्लिञौ ।
ङ व्याप्तौ विष गौ विप्रयोगे ऽथ विषु सेचने ।
हृषु चाथ क ङ् हृषु च प्रजनैश्ये ऽथ हृक्ष ङ ।
हृतौ वक्ष् रोषसंहत्यो र्वाक्षि काङ्क्षे ऽथ वष् शष ।
शिष् बधे शिष्कासर्व्वोपयोगे वैरतिशायने ।
शिष् ल्ट धौ तु विशेषे श्लिष् श्लिषु दाहे श्लिषौ य् ल्ट ञि :
श्लेषे श्लिष् क च शुष्यौ ल्ट शोषे शिक्ष ङ शिक्षणे ।
शूष् षूष प्रसवे ष्टक्ष गमने षूर्क्ष सूर्क्ष तु ।
अनादरे स्तृक्ष् गत्यां सूष् प्रसवे हृषु हृष्य ञि ।
इर् तुष्टौ हृषु ञि प्रोक्तो ऽलीके क्लेषृ ङ सर्पणे ।
ङ हेषृ च स्वने ऽस्वानां षान्ताः षोड़शकं शतम् ।

सान्तवर्गः ।

अस्त्र भावे ऽस्यु इर्च्चेपे अस् ञ ऽषार्थे ञि लास ङ ।
उपवेशे गुध्रसुञ्छे कुध्रसुत्क्षिपि च क्लसु ।
म्य ह्रृतौङ् क्लस् कुसि कि च भासने कुस्य इर्श्लिषि ।

कासृ ङ् कुशब्दे कुस क् ङ अवक्षेपे कस ज् गतौ ॥
कसि कस् ल ङ शाते च ग्रस् कि ग्रासे ग्रस ग्लसु ।
ङ भक्षे ल्ट घसौ चाथ घसि ङ क्षरणे च्युस क् ।
हानौ चकासृ च्लु दीप्तौ जस्क् बधे ऽनादरे जसु ।
इर्यं मोक्षे जसि क् रक्षे जर्स भर्त्सं च लङ् णिसि ।
चुम्बे णस ङ् ह्रृतौ णासृङ् तुस ध्वाने चस क् धृतौ ।
ग्रहे निषेधे त्रसि कि भासि चस्य चसौ ण् भये ।
तसि क्वलङ्कृतौ तस् दस्यु इर्तू त्क्षेपणे दसि क् ।
भासि दसि क् ङ्दृशौ दंशे दासृ ञ् दाने दांस्र बधे ।
भ्रस् कुत्क्षेपे भ्रस् गु चोच्छे धूस्क धूशे ध्वन्सु ल्ट ङ् गतौ ।
भ्रंशे पेस् पिसृ गत्यां पिस् क्र षट्टार्थे च पुस्य इर् ।
विभागे इर् प्लुस्य् दाहे च प्रस्म ष ङ् प्रसवे ततौ ।
पसि क् नाशे पस् क पस ञ् षान्तवत् पिसि कि त्विषि ।
पुंस्क मर्दे व्युसेर्हानौ विस्येर्क्षेपे क् ङ भर्त्स ज ।
भर्त्सं भंस् लि द्युतौ चाथ भास् भास्य ङ ण् टु शान्तवत् ।
भासृ ङ् दीप्तौ भ्यस ङ् भीत्यां मुस्येर्क्ष्विदि मसिर्यं ईं ।
परिमाणे परीणामे इर्यस्य यतने रस ।
शब्दे रासृ ङ् ङपि लसक् श्लिष्यर्थयोगे लस श्लिषि ।
क्रीड़े व्रीस ब्रुस् कि बधे वसक् स्नेहच्छिदोश्च यु ।
वसिर् स्तम्भे वसै आ निवासे वस ङ ब स्तृतौ ।
वेस्रितौ ष्वस् घ लु प्राणे श्वस्लु र् स्वप्ने उशस् बधे ।
आङ पूर्वास्तु शसि ङ शासु ङ् शासु ल ङ् ङाशिषि स्मृताः ।

शासु च्लु शासने शन्सु हिंसास्तुत्यो र्यं ल्ट षूसु ।
मि निवासे णुस्य भत्वे षस्लुर्स्वप्ने ल्ट स्वन्सु ङ ।
भंशे ङ स्वन्सु प्रसादे क्रस ह्वस रवे हसे ।
हासे हिस् धिकि हिंसे ते सान्ताः स्युः पञ्चषष्टिधा ।

हान्तवर्गः ।

अन्हि क्वाभासे ऽहि ङ् गतेऽर्ह योग्यत्वे ऽर्हक् च पूजने ।
ईह ङ् चेष्टे उहिर् त्वर्दे ऊह ङ तर्के ग्रहग्लह् ।
क्वादाने ग ग्रह ज च गर्ह गल्ह ङ कुत्सने ।
कि गर्ह च ङ गाह विलोडे गुह ज संवृतौ ।
चह क्म चह शाठ्ये ङ जेह यत्नेऽथ णह्य जौ ।
वम्भे टह ध टन्ह श हिंसे तुह् दुहिर्दने ।
दुह ल्जौ दुहि ल्ट द्रुह्यू जिघांसे दिह्ल जौ लिपि ।
दहौ दाहे दहिक् दीप्तौ दाहे द्राह ङ जागरे ।
निक्षेपे टहि टह् ष्टहौ प्लिह ल्ट गत्यां बर्ह बल्ह ङ ।
स्तुतिहिंसादानवाच्चु मह पूजे महिक् त्विषि ।
महिङ् ष्टहौ तु मुह्यू ल्ट जि वैचित्त्ये मिहौ सिचि ।
माह ज्ञाने रिह् बधे जि ज् रहौ जन्यां रह त्यजि ।
रहि गत्यां लुहौ गार्द्ध्ये ल् लिहौ ज् स्वादे क् वर्ह बधे ।
दीप्तौ वर्ह वल्ह ङ् श्वैत्ये वल्हक् त्विषि ष्टहि क्वपि ।
ष्टहि ध्वनर्द्धौ ष्टहि च टह् ष्टहौ श्यू वृहुद्यमे ।
वेह वाह ङ यत्नेऽथ वहि ङ् ष्टहौ वहि क् त्विषि ।

वहै औ प्रापणे षुह्वू ल्ट उद्गारे ष्णिह य् ल ञि ।
प्रीतौ ष्णिह क् स्नेहने षह्य कि शक्तौ षह ज् ङ च ।
ल षुह्व ट्टपि च ष्टृह ष्टृह स्टृह स्तृह श् बधे ।
ल स्तन्ह ङ तु विश्वासे हकारान्ताः शताईकाः ।

अथ सौचाः ।

कर्क हासे चकि भ्रान्तौ मर्क सर्पे तु सिक् सिचि ।
मर्च ग्रहे कजि रुहे पजि रोधे मजि ध्वनौ ।
मट सादे वटि स्तेये कुठ छिद्युड संहतौ ।
वड आरोहणे कुत्तास्तृतौ पुत्त गतौ लत ।
घाते सात्क सुखे उह आघाते चद संवृतौ ।
सुदि शोभे कप् चपले चुप् सादे रिफ कुत्सने ।
रिभ रवे स्तभ स्तुभ स्कभ स्कुभ ग्लु रोधने ।
डिम हिंसे धम ध्वाने पीय प्रीणन उर् गतौ ।
तद्रि सादे मोह उल दाहे लुल विमर्हने ।
स्यात् शल्ल तल गत्या मृश् गतिस्मृत्यो रश खने ।
भिष् रुग्जये युष् भजने लुष हिंसन इत्यसौ ।
धातूनामिह सौत्राणां द्विचत्वारिंशदीरिताः ।

इति गणीतः सप्तदशशत्या षट्कोनषष्टया ।
धातुरत्नैर्बुधाः सेव्यः कविकल्पद्रुमः फलन् ।
विश्वेश्वराभिधेयेण भिषक्केशवसुनुना ।
तेने वेदपदस्थेन वोपदेवद्विजेन यः ।

स्वर्गे गीर्वाणनार्य्यः सुरपतिमभितः शाब्दिकानां वरेण्यं
पाताले नागराजं भुजगयुवतयो यस्य गायन्ति कीर्त्तिं ।
यस्तीर्णः शब्दपाथोनिधिमखिलमिमं गोष्पदं वा सुराद्रो
श्रिष्यो ऽकार्षीद्विनेशः कविकुलतिलकः कैशवि्वोपदेवः ।

इत्याचार्य्यचक्रचूड़ामणि श्रीवोपदेव गोस्वामिविरचितः
कविकल्पद्रुमो नाम धातुपाठः समाप्तः ।